

ב"ה

הלכה בטעמה

גליון ג'

הלכות מזוזה

יו"ל ע"י כוללי "תורת השליחות"
מבית מכון "תורה שלמה" שע"י כולל חב"ד

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאת העולם – שנת הקהל

חברי המערכת :

ר' בנימין בורקיס – סניף ביתר עלית

ר' אליעזר טייטלבוים – סניף לוד

ר' שמואל עמאר – סניף קרית-מלאכי

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות לכתובת :

toras@colelchabad.org

- פתח דבר -

בשבת והודיה להשי"ת הננו שמחים להגיש בזה בפני ציבור האברכים והלומדים את הקובץ השני בסדרת **"הלכה בטעמה"** – על דיני **מזוזה** שנלמדו לאחרונה בכללינו – כוללי **"תורה שלמה"** באה"ק, שבמסגרתם מתכוננים האברכים לחיי השליחות באמצעות לימוד הלכה למעשה, באופן ד"אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", שנוסדו ביוזמת הנגיד החסידי השליח הרה"ח **יצחק שיי משען** יחד עם כולל חב"ד בראשות הרה"ח **שלום הלוי שיי דוכמן**.

בקובץ זה לוקטו ונערכו מאמרי הלכה למעשה, הלכה בטעמה בסוגיא זו לפי פסקי האחרונים ובהתאם למבואר בכתבי רבותינו נשיאינו ומנהגי חב"ד", דבר דבור על אופן, מפרי עטו ומשיעוריו של ראש הכוללים, הגה"ח הרב **מנחם מענדל והבה** שליט"א, המשמש גם כראש בית ההוראה "תורה שלמה" בעיה"ק ירושלים ת"ו וכמורה הוראה בבי"ד רבני חב"ד באה"ק.

אייר ה'תשפ"ג, "שנת הקהל"

בברכת התורה

המערכת

תוכן ענינים

7	פרק א' המזוזה - מצוותה, שכרה וחיבותה
11	פרק ב' מזוזה בבית הפרטי
15	פרק ג' מזוזה במקומות שונים
20	פרק ד' החייבים במזוזה
23	פרק ה' צורת הפתח המחויב במזוזה
27	פרק ו' מיקום המזוזה בפתח
32	פרק ז' צד קביעת המזוזה

פרק א'

המזוזה - מצוותה, שכרה וחביבותה

מהות המצווה ושכרה

לצד המצוות הקשורות לגוף האדם, כמו מצות ציצית ותפילין, או למשפחתו, כמו דיני טהרת המשפחה, המצוות התלויות בארץ ועוד, כך יש גם מצוה הקשורה לביתו של האדם היא מצות המזוזה¹, כפי שנאמר בתורה פעמיים, הן בפרשת "שמע"² והן בפרשת "והיה אם שמוע"³: "וְכָתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בְּיַתְדֵי וּבְשַׁעְרֵיךָ". עיקר מטרת המצוה היא השראת השכינה בביתו של היהודי; ברגע קביעת המזוזה בפתחי הבית, מכניס היהודי את ביתו וכל אשר בו תחת חסותו של הבורא והופך אותו למעין 'מקדש מעט'.

כיון שכך, לא פלא שהמזוזה מגינה על האדם ומשפחתו ומזכה אותם באריכות ימים כנאמר בפסוק: "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם"⁴, ולמדו חז"ל: ⁵ שכל הזהיר במצוות מזוזה יאריכו ימיו וימי משפחתו. המזוזה שומרת על האדם הן בהיותו בתוך ביתו והן בצאתו מן הבית, כנאמר: ⁶ "ה' ישמר צאתך ובואך ומעתה ועד עולם". שכר מצות המזוזה גדול הוא אף משאר המצוות, עד שאינו נחשב כשכר אלא כריווח וכחלק בלתי נפרד מגוף המצווה עצמה.⁷

כמו שגדולים שכרה וסגולתה של מצות המזוזה, כך הם גם קוניה שבייתה בתודעתם של בני ישראל המהדרים במצווה זו ותולים בה ובכשרותה את

¹ ראה רבינו יונה ברכות ח, א בדפי הרי"ף ד"ה הרוצה.

² דברים ו, ט.

³ שם יא, כ.

⁴ שם כא.

⁵ שבת לב, ב. ואף הובא להלכה בשו"ע סי' רפה ס"א.

⁶ תהלים קכא, ח.

⁷ ראה ב"ח סי' רפה. ובהרחבה בלקוטי שיחות חייט ע"י 121 ואילך. ושי"נ.

מאורעות חייהם לטוב ולמוטב, עד כי יש צורך להדגיש כפסק הלכה, ש"לא תהא כוונת המקיימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שציוונו עליה"⁸.

נשיקה או נגיעה במזוזה

כאמור, חלק ממטרת קביעת המזוזה הוא זכירת 'יחוד השם יתברך', לכן נוהגים להניח את היד על המזוזה בשעה שיוצאים מן הבית ובשעה שנכנסים אליו, כדי להיזכר בעניינה ומהותה של המזוזה⁹.

מנהג ישראל לנשק את המזוזה או להניח ידם על המזוזה ואחר כך לנשק את היד, משום חיבוב מצוה¹⁰, ולמרות שיש שפקפקו בדבר, מובא בספרים שהטעם לכך הוא כדי להראות שנדבק ביד רושם הקדושה¹¹.

מנהג ישראל נוסף, שגם הוזכר רבות בכתבי רבותינו נשיאנו, הוא להגביה את הילדים בכדי שיוכלו לנשק את המזוזה, הן בתחילת היום – תיכף בקומם משנתם, והן בסוף היום – קודם השינה, וכך כשגדלים עושים זאת בעצמם¹².

הרבי לא היה מנשק את המזוזה, אך מאידך הקפיד לנגוע בה (לפעמים ביד ימין ולפעמים ביד שמאל) בכל עת שעבר על מפתן פתח שהייתה בו מזוזה¹³.

⁸ טור סו"ס רפה, למרות ש"זוה דבר פשוטי", כפי שמעיר הב"י על אתר.

⁹ רמ"א יו"ד סי' רפה ס"ב. וראה רמב"ם הל' מזוזה פ"ו הי"ג.

¹⁰ וראה ברכ"י סי' רפה סק"א שהעיד שכך נהג האריז"ל.

¹¹ ראה שערי אפרים שער י ס"ד בפתחי שערים, דלא כהמפקקים בזה.

¹² ראה לקוטי דיבורים ח"ד ע 1189 (ובלה"ק: ע' 784). ספר השיחות תשנ"ב ע' 89. וראה גם תורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 647.

¹³ ראה התקשרות גלי תסז ע' 18. גלי תעג ע' 19.

בית המזוזה

סקוף או אטום? < בשולחן ערוך¹⁴ נכתב שטוב שהמזוזה תהא גלויה ונראית, מלבד במקומות וזמנים שגנאי הוא לה, שאז צריכים לכסותה¹⁵. אולם אין הכוונה שתהיה גלויה לגמרי, ללא כיסוי כלל, שכן יכולה לצאת מזה תקלה שמרוב המשמוש בה בנגיעה בכניסה וביציאה ימחק שם ש-ד-י שעליה ח"ו. ולכן יש לכסותה בכיסוי שקוף¹⁶.

בחדרים שעשוי להיות בו דבר שהוא גנאי למזוזה (כדלהלן) כגון: בחדר ההורים או התינוקות וכדומה, באם המזוזה היא לפנים הדלת - מוטב לכסותה ב'בית מזוזה' אטום, שלא תהא נראית כלל וגם לא יהיה כתוב עליו שם ש-ד-י, שיש בו קדושה, אך אם כתובה עליו האות "ש" לבדה, כפי שרגיל בבתי המזוזות הנפוצים – אין לחוש¹⁷.

בית מזוזה ממתכת < למרות שמעיקר הדין, בית המזוזה יכול להיות עשוי מכל חומר שהוא¹⁸, מובא בשם הבעל שם טוב¹⁹ שאין לעשותו מברזל, על משקל האמור בבית המקדש "לא תניף עליהם ברזל"²⁰, שאמרו חכמים²¹ שלא ראוי שיהא מונח ברזל, המקצר ימים, על המזבח, המאריך ימיו של אדם. וכך גם במזוזה, ששכרה הוא "למען ירבו ימיכם". ומברזל למדו²² שאין לעשותו מכל מיני מתכות. אך יש שחילקו בין ברזל לשאר מתכות, מאחר שרק על הברזל נאמר שמקצר ולא על שאר מתכות²³.

¹⁴ ס"י רפו ס"ה.

¹⁵ וכדלהלן בפנים.

¹⁶ ראה ט"ז שם סק"ד.

¹⁷ ראה חובת הדר פ"ט סק"יב.

¹⁸ ראה טושו"ע ס"י רפט.

¹⁹ דעת קדושים שם סק"א.

²⁰ דברים כז, ה.

²¹ מדות פ"ג מ"ד.

²² ראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"א ס"י צט. שו"ת נהרות איתן ח"יב ס"י עז. קובץ בית הלל גלי' לג ע'א.

²³ ראה דעת קדושים שם: "וגם על כל מתכות [שמעתי שלא לעשות מהם בית מזוזה]. ואיני יודע אם הוסיף השומע לגבי מתכות [ואי"ז מדברי הבעש"ט], שמלשון חז"ל משמע שרק בברזל שייך מקצר... ומה שאין נוהגים לעשות תיק מזוזה מכסף וזהב הוא מחשש גניבת התיקו". וכ"כ בשבט הלוי ח"א ס"י רה וח"יב ס"י קלו. קובץ מבית לוי ג' ד, הלכות קביעת מזוזה ס"ה. קובץ בית הלל ושו"ת נהרות איתן שם. ושי"ן.

אודות מנהגנו בזה – כ"ק אדמו"ר הורה²⁴ שלא להכניס את המזוזה לתוך בית מזוזה ממתכת כלל, וטעמו היה שאין הסגולה חודרת דרך המתכות²⁵. מאידך, נודע שכ"ק אדמו"ר הזקן העניק כמתנה למורו ורבו, הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטבסק זצ"ל בית מזוזה עשוי כסף²⁶. ויתכן שלצורך הידור מצוה אין לחשוש, על משקל הנאמר²⁷ "שומר מצוה לא ידע דבר רע"²⁸.

---

²⁴ ראה נתיבים בשדה השליחות ח"א פי"ז סי"ד הע' 20, והוא ביחידות להרשי"ד רייטשיק ע"ה.
²⁵ ולכאורה הוא ע"ד שיטת אדה"ז הידועה (הלי שמירת הגוף והנפש סי"ז) להחמיר במים שלנו בכלי מתכות, שיש בזה סכנה, והגם שיש מצבים שמקילים בזה (ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ב ע' קמד ובהרחבה בקובץ מגדל דוד חל"ב ע' 128 ואילך) – מובן שלכתחילה אין הסגולה עוברת דרך כלי מתכות.
²⁶ ראה כפר חב"ד גלי 1265 ע' 24.
²⁷ קהלת ח, ה.
²⁸ בפרט להמבואר באג"ק שם שהחיסרון במתכת הוא מצד רוח רעה ולא מצד סכנה, היינו שלא מדובר בסכנה טבעית אלא בעניין סגולי, וי"ל שלענין שומר מצוה לא ידע דבר רע בטל הענין לגמרי.

פרק ב'

מזוזה בבית הפרטי

נאמר בפסוק: "וכתבתם על מזוזות ביתך", כלומר, שהמקום העיקרי המחוייב במזוזה הוא דירתו של האדם, היכן שהוא מתגורר ועושה את כל מעשיו או כל מקום הראוי לכך²⁹.

חדרי מגורים < יש לקבוע מזוזה בכל חדרי המגורים בבית ולא רק בדלת הראשית³⁰, וידועים דברי הט"ז³¹: "וכל מי שנגע יראת אלוקים בלבו ורוצה לישב בטח ממורא רוחות רעות ח"ו – יעשה מזוזות בכל פתחיו". ואכן, הנהגה זו הפכה לדבר פשוט בכל בתי ישראל – לקבוע מזוזות בכל פתחי הבית, ואין להקל בדבר³².

יש לדעת שלא כל חדרי הבית שווים בחיובם לעניין זה; יש חדרים הפטורים לגמרי ממזוזה ויש חדרים שיש ספק או מחלוקת לגבי חובת הקביעה בהם – ולכן, יש לקבוע בהם מזוזה ללא ברכה. במקומות אלו מומלץ תמיד לקבוע מזוזה יחד עם קביעת מזוזה במקום המחוייב לכל הדעות ואז תעלה הברכה לשניהם.

חדרי השינה, המטבח³³ והסלון, וכן גג המשמש את בני הבית בשימושים שונים (במידה ויש בכניסה אליו דלת, כדלהלן)³⁴ – יש לקבוע בהם מזוזה בברכה.

²⁹ ראה יומא יא, א. טושו"ע סי' רפו ס"א.

³⁰ רמ"א בשו"ע שם ס"ב.

³¹ שם סק"ד.

³² וראה שו"ת דברי יציב יו"ד סי' קצא. שערי המזוזה פ"ב הע' א. ושי"נ.

³³ ראה שדי חמד מערכת המי' כלל קיט. ועי' שערי המזוזה שם הע' ט. ושי"נ. ולהלן יתבאר אם יש משמעות לגודלו.

³⁴ ראה שו"ת באר משה ח"ה סי' צא. שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קפח.

דירת כבוד < חדרים המחוייבים במזווה הם רק אלו שנחשבים ל'דירת כבוד', אבל חדרים שעיקר תשמישם הוא בדברים שאינם לכבוד המזווה – אין קובעים בהם מזווה. ולכן אין לקבוע מזווה בחדרי **שירותים ואמבטיה** או בחדר המיועד **לאשפה**, אף אם הוא נקי³⁵.

בשאר החדרים, למרות שגם בהם נעשים דברים שאינם לכבוד המזווה, שהרי מתלבשים שם וכו', עדיין הם נחשבים בהגדרתם כמקום דירה רגיל³⁶ וחייבים במזווה³⁷; מה גם שבדרך כלל המזווה מוסתרת על ידי הדלת³⁸, ובאם היא אינה מוסתרת, הרי שבמצבים מסוימים יש לכסותה מפני כבוד³⁹ [זאת באם היא מכוסה בכיסוי שקוף או שיש עליה פסוק או שם קדוש, אך אם מכוסה בכיסוי שאינו שקוף ואין עליו פסוק או שם קדוש – די בזה אף שהוא מיוחד למזווה, מאחר שהיא קבועה בקיר ונחשבת כרשות נפרדת מהחדר⁴⁰].

חדר כביסה < אודות חדר כביסה, דנו הפוסקים האם יש לקבוע בו מזווה, שכן מניחים בו גם בגדים מלוכלכים וביניהם בגדי תינוקות המלוכלכים בצואה, אכן דעת רבים מהפוסקים⁴¹, שמאחר שחדרי הכביסה שבימינו הם נקיים ונדיר שמשתמשים היום בחיתולי בד שיש בהם צואה (אלא בטיטולים חד פעמיים אותם משליכים לאשפה) ושאר בגדי התינוקות לרוב אינם מלוכלכים בצואה ממש, ומשתמשים בחדר הזה גם לדברים אחרים

³⁵ לפי טושו"ע שם ס"ד.

³⁶ ראה מקדש מעט סי' רפו סק"ג. וראה גם ט"ז סי' רפו סק"ד.

אמנם במקדש מעט שם (סקי"ד) כתב שיקבע את המזווה בחדר זה ללא ברכה, כנראה בשל מחלוקת הפוסקים שהובאה ברמ"א שם סי' ב. וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' כז. אולם דעת רוב ככל האחרונים שקובעים בו מזווה בברכה, אלא שיש לכסות את המזווה אם עושים בו דבר גנאי [וכ"ש אם היא מוסתרת מלכתחילה, שחייב לכו"ע, כמבואר ברמ"א] – ראה בירור הלכה סי' רפו ובהמצויין בשערי המזווה שם הע' ה. וכך נראה גם מלשון הש"ך ועוד שמאחר שיש פיתרון למנוע את גנאי המזווה, חזר הדין דהוי מקום דירה ומחוייב במזווה מעיקר הדין [והלא גם הרמ"א מסכים לענין כיסוי המזווה, כמובן בפשטות ממה שלא הגיה על דברי השו"ע בס"ה, ואין לחלק בין הנידונים].

³⁷ רמ"א שם סי' ב.

³⁸ שם.

³⁹ טושו"ע שם סי' ה.

⁴⁰ ראה שו"ע סי' מ ס"ה. חוסן ישועות פ"ז סי' ג.

ואף ששם מדובר במזווה שביניהם, שמקום קביעת המזווה היה חרוט בתוך הכותל – ה"ה למזווה ימינו, דו"ל בתר טעמא, שהמזווה קבועה בקיר ולכן נחשבת כחלק מהקיר שחולק רשות לצעמו, מה שקיים - ואף מחוייב מצד ה' מזווה - במזווה שבימינו.

⁴¹ ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקמח. קביעת מזווה כהלכתה פ"ה סי' והב' 18 וש"נ. פתחי מזווה סי' רפו סוסקל"ט ובבית מזווה פ"י סכ"ב. ובמש"כ בחיים כהלכה סי' ריד.

כולל תורה שלמה

מה שמעיד על ניקיונו היחסי של החדר – לכן יש לקבוע בו מזוזה, אך ללא ברכה.

חדרי כביסה שאינם משמשים רק לכבסים ולמכונת הכביסה והיבוש, אלא הם גדולים יחסית ויש בהם דברים נוספים, וגם הכביסה מסודרת בהם בסלים מתאימים – דינם כחדר רגיל ואפשר לקבוע בהם מזוזה בברכה⁴².

אך עם זאת, יש לדעת שלא כל חדרי הכביסה שווים, ויש להתחשב בגודלם, אם יש בו ד' אמות על ד' אמות או שיש בו רק כדי לרבע וכן להיכן הוא פתוח וכיו' (וכפי שיבוארו דינים אלו בהרחבה בפרקים הבאים), שלכן בשאלה מעשית יש להיוועץ ברב מורה הוראה הבקי בדינים אלו, שידון בכל דבר לגופו.

מרפסת < מרפסת סגורה, שמשמשים בה ככל החדרים, גם אם שימושיה פחותים מחדר רגיל, ודאי נחשבת לחדר רגיל ויש לקבוע מזוזה בפתחה. בנוסף לזה: חייב לקבוע בה מזוזה מפאת היותה פתוחה לחדר גדול יותר.

מרפסת שמש שאינה מקורה, כיון שכך הוא דרך תשמישה, להינפש שם, לתלות כביסה וכיו"ב, הנה גם אם היא מתוחמת בחומה קטנה בלבד – יש לקבוע מזוזה בפתחה⁴³, ובלבד שיהיה בה מעקה כהלכה⁴⁴, אולם מוטב לקבוע את המזוזה יחד עם קביעתה במקום המחויב לכל הדעות ואז תעלה הברכה לשניהם⁴⁵.

חדר ארונות < חדר קטן מאד המשמש כולו כארון לאחסנת בגדים וחפצים, מה שמכונה 'חדר ארונות', באם אין נכנסים ויוצאים בו אלא עומדים מבחוץ ומושיטים את היד כדי להניח בו או להוציא ממנו חפצים – פטור ממזוזה, אולם אם הוא רחב יותר וגם נכנסים ויוצאים בו, ובפרט אם משמש גם להלבשה ועוד – יש לקבוע בו מזוזה⁴⁶.

⁴² כן שמעתי בשם הגה"ח הרב הלל פוועזנער ע"ה.

⁴³ ראה שערי המזוזה פ"ב ס"ח.

⁴⁴ כיון שאסור להיכנס אליה – ראה שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רסה. בירור הלכה סי' רצא בשם הגר"א נאה. וכ"כ מו"ח"ז בשו"ת דברי יהושע ח"ב סי' ג אות יב.

⁴⁵ ראה שו"ת חקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכט.

⁴⁶ ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קג וח"ד סי' צב. וע"ע שערי המזוזה פ"י סט"ז. ושי"נ.

חצר או גינה > חצר המוקפת במחיצות, בין חצר פרטית ובין חצר משותפת, אם יש 'צורת פתח' בשער הכניסה – חייבים לקבוע בו מזווה⁴⁷, בין כשיש בה פתח לבית ובין כשיש בה פתח לרשות הרבים⁴⁸. ואפילו אם החצר פתוחה ואינה מקורה – מכל מקום חייבת במזווה, שהרי מיועדת היא לשימוש בני אדם באופן זה⁴⁹.

אם החצר אינה מגודרת, וודאי כאשר שער הפתח עומד לבדו ואינו צמוד למחיצות מצדדיו – יש לקבוע בו מזווה ללא ברכה⁵⁰.

---

⁴⁷ טושו"ע סי' רפו ס"א.

⁴⁸ ראה שם ס"ח.

⁴⁹ ראה בכ"ז שערי המזווה פ"ב סל"ד-ה. ושו"נ.

⁵⁰ נחלקו הפוסקים האם חיוב המזווה בחצר הוא מצד שנכנסים דרכה אל הבית, כך שאין חיובה מצד עצמה אלא מצד הבית (כפשטות הירושלמי יומא פ"א ה"א. רמב"ן במלחמות ח' סוכה ח, א. רמב"ם הל' מזווה פ"ו ה"ח. מאירי יומא י"א, א. תוס' הרא"ש שם. וכן פסקו בית מאיר סי' רפו ושו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קנ בדעת השו"ע), או שמא חיובה הוא מצד עצמה, מאחר שראויה היא לתשמיש דירה (כדעת התוס' מנחות לג, א ד"ה דלית. וראה פרשה סדורה סי' כה ופתחי מזוזות סי' רפו ביאורים ד"ה ושערי צרורות בדעת עוד ראשונים. שו"ת חקרי לב סי' קכט. חובת הדר פ"ב סק"יז. הלכה למשה סי' יא סק"ל בדעת השו"ע. ועוד), ולכאורה הנפק"מ ביניהם היא אם שער חצר שאינה מגודרת (לגמרי) מחויב במזווה, דאם החיוב הוא מצד עצמו בעינן מחיצות לכאוי, וכפי שאכן דעת חלק מהפוסקים (ראה חבל יוסף סי' רפו ס"א. פרשה סדורה פ"א סק"יז. ועוד), אך אם החיוב הוא מצד שנכנסים דרכה לבית, יש לקבוע בה מזוזות גם אם אין בה מחיצות, ואף שיש שכתבו שגם לשיטה זו בעינן מחיצות (ראה מזוזות ביתך סי' רפו ביה"ל ד"ה מדינות ועוד), מ"מ, אין הדברים מוכרחים ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא ויש לקבוע בה מזווה בלא ברכה (הלכה למשה שם סק"ד-ה). וראה עוד קונטרס המזווה סי' רפו סק"ח. שערי המזווה שם סוה"ע טו).

פרק ג'

מזווה במקומות שונים

נאמר בפסוק: "וכתבתם על מזוזות ביתך", כלומר, המקום העיקרי המחויב במזווה הוא דירתו של האדם, היכן שהוא מתגורר ועושה את כל מעשיו, וכפי שהרחבנו בפרק הקודם את פרטי חיוב המזווה בחדרי הבית השונים.

אולם מצינו שדנו הפוסקים גם אודות מקומות שאינם בית דירה בהגדרתם הפשוטה, האם מחויבים הם במזווה, והעולה מדברי השולחן ערוך הוא, שגורם חיוב המזווה הבלעדי הוא חדר המיועד בפועל למגורים או לתשמישי האדם. הגדרה זו אמנם רחבה דיה (וכפי שיתבאר), אך יש בה גם כדי למעט חדרים שאינם מוגדרים כך והאדם רק נכנס ויוצא בהם, שאלו פטורים ממזווה מעיקר הדין, וגם אם מתמירים וקובעים בהם מזווה - יש לקובעה ללא ברכה⁵¹.

---

⁵¹ דבר זה ראוי להאריך ולבאר בהרחבה מהו גדר בית דירה בהלכות מזווה מהש"ס והפוסקים, כמו גם לענין ה'עירובין ומצות עשיית מעקה ועוד, אך מפאת קוצר היריעה אשנה הדברים בדרך קצרה מהנוגע לעניינו בלבד: כתב הדרשה סי' רפו סק"ב: "יהנה כלל הדברים הוא דהיכא דאיכא קדושה או היכא דאיכא מקום הטינופת – אז בעינן בית דירה ממש, שידור בו תמיד. אבל היכא דליכא חד מהנך, כגון בית המתבן. . אפי' אינם דרים שם ממש, כיון דיוצאין ונכנסין בהם – חשיב בית דירה". ולפי' הגדרת בית דירה בכלל היא כל מקום שיוצאים ונכנסים בו. והעתיקו הש"ך שם סק"ב ועוד אחרונים.

אולם מעיון בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים עולה כי כלל זה אינו מוסכם לכו"ע ובפרט מעיון בדברי השו"ע נראה שלא ס"ל האי כללא, אלא הגדרת הדברים היא דבעינן בית דירה ממש או כל הראוי לדירה ולמגורי ותשמישי האדם, וכל המקומות המפורטים בשו"ע מתאימים לכלל זה, שהרי גם לגבי בית-הכנסת ובית-המדרש הדגיש השו"ע (שם ס"ג) שפטורים ממזווה לא (רק) בשל היותם קודש, אלא בעיקר משום שאינם בית דירה (וזה שהם תשמיש לקודש הוא הטעם לכך – ראה שו"ת חתם סופר יו"ד סי' רפא בדעת הרמב"ם. ועוד), ולכן רק כאשר יש דירה לחזן או לאורחים בתוך בית הכנסת קובעים בו מזווה, דכלל הנ"ל יצא לו להפרישה מכך שביהכ"ס הוא קודש וכיון שכך מופקע הוא מבית דירה ולכן דוקא בו בעינן בית דירה ממש, משא"כ בשאר מקומות. אולם לדברי השו"ע אין חידוש מיוחד בבית כנסת, אלא הוא פטור רגיל - מצד שחסר בו הענין דבית דירה. ואילו גבי ביהמ"ד (להלן סי'י) הביא השו"ע גם את דעת המחייבים אותו במזווה וכתב דנכון לחוש לדבריהם ולקבוע בו בלא ברכה, דלכאורה מאי שנא שלא הכריע כן גבי ביהכ"ס, אלא דשאני ביהמ"ד שנחשב יותר כבית דירה מאחר שהתלמידים יושבים בו כל היום וכמשי הש"ך על אתר, ולכן יש מקום יותר לחוש לשיטת אלו ולקבוע בו מזווה (בלא ברכה), משא"כ בביהכ"ס. ועי' להלן בהערות הבאות.

בהתאם לזה נפרט הדין בכמה ממקומות אלו :

מחסן ומקלט < יש לקבוע מזוזה גם בחדרים המיועדים לאיחסון חפצים⁵², מאחר שמאוחסנים שם חפצים המיועדים לשימוש האדם⁵³. ולכן כל מקום שרגילים לאחסן בו דברים, גם אם לא נכנסים לשם לעיתים קרובות⁵⁴, וכגון מחסן ששומר בו את הסכך לסוכה או את כלי הפסח וכיו"ב - יש לקבוע בו מזוזה⁵⁵. אך אין לברך על קביעתה, מאחר שאינה דירת אדם ממש⁵⁶.

לכן, מקלטים שבבניינים המשותפים, שרגילים להניח שם חפצים ולהיכנס לשם רק לעתים רחוקות – יש לחייבם במזוזה⁵⁷, ואפילו אם נכנס לשם רק לעתים רחוקות מאוד, כגון שהניח שם יין להתיישן כמה שנים, בכל אופן חייב במזוזה⁵⁸.

בית-הכנסת ובית-המדרש < בית-הכנסת, המיועד בעיקר לתפילה ואין שוהים בו מעבר לכך, גם אם יש בו שיעורים ודרשות במהלך השבוע⁵⁹ –

וניתן למצוא יסוד זה בדברי אדה"י בשולחנו גבי מצות מעקה, שכתב בריש הלי' שמירת הגוף והנפש ד"בית הכנסת ובית המדרש . . פטורים [ממעקה], שאין רגילות כלל להשתמש על גניהם", וראה באמרי יעקב על אתר (ביאורים ד"ה אבל) שכתב להעיר דלכאורה אי"ז טעם הפטור דביהכ"ס וביהמ"ד, דאם משום מה שלא משתמשים בו מאי איריא ביהכ"ס וביהמ"ד אפי' בית בעלמא נמי, וכמו שמסיים אדה"י שם ש"לכן גגין שלנו פטורים". ואכן דעת כמה אחרונים שהפטור דביהכ"ס וביהמ"ד ממעקה הוא פטור עצמי מצד גזירת הכתוב. אולם מדברי אדה"י למדנו שאין הדבר כן, אלא פטור ביהכ"ס וביהמ"ד הוא בשל אי השימוש בגנותיהן, ומה נילף לענין מזוזה שאינם נחשבים בית דירה והרי הוא כמבואר לעיל בדברי השו"ע. ועי' בשו"ע"ר סי' שע סוסי"א לענין עירוב. ובכ"מ. וכאמור אין כאן המקום להאריך, ובמק"א הארכתי בזה מיסודי הדינים בש"ס ופוסקים.
52 גם יומא יא, א. טשו"ע סי' רפ"א-ב.

53 יגדולי הקודש שם סק"ו. יד הקטנה על הרמב"ם הלי' מזוזה פ"ב אות כא. ולהמבואר לעיל העי' 1 הרי בזה הוא בגדר בית דירה, ולא רק משום שיוצאים רכונם בו, וכמ"ש הדרושה שם והשי"ך סק"ב. ועי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' תפ אות ז. וראה גם להלן העי' 20.

54 שכן לא חילקו הראשונים בין אוצרות שמסתפק מהן תדיר לאוצרות שהן מסתפק מהן תדיר ומשמע דאין לחלק ביניהם (והשווה עם המבואר בטשו"ע סי' תלג, שמחלקים כן בהדיא). וראה שיטה מקובצת ב"בא מציעא קא, ב ד"ה הא אמר רב בשם ה"ר יהונתן שאפי' אם נכנסים פעם אחת בשנה הוי דיר חייב במזוזה. ועי' כ"כ שאילת יעבי"ץ ח"ב סי' קיט. שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קמא ענף ב ד"ה והנה רש"י. וכ"כ בשו"ת אבני ישרף ח"א סי' רט סוף ענף א בשם הגאון בעל מנחת יצחק. אבל ראה מבית לוי (פסקי הגר"ש הלוי וואזנר ע"ה) הלי' מזוזה עי' רס"ז אות ב שאין חויב לקבוע מזוזה במחסנים שמשמשים בהם לעתים רחוקות.

55 דבין אם נאמר שטעם החיוב הוא משום שמאחסנים בו דברים ובין אם נאמר שהטעם הוא מצד שיוצאים ונכנסים בו, הרי גם זה נעשה לעתים רחוקות בלבד, די לחייבו במזוזה, כנייל בהצעה הקודמת.

56 שכן יש לחוש לשיטת הרמב"ם בהלי' מזוזה פ"ו ה"ז שמחסן וכיו"ב פטור ממזוזה אלא אם הנשים מתקשטות שם וכרב יהודה בגמי' שם, דבעינן שיהיה מיוחד לדירת אדם. ע"ש. ואף שהובא ב"י, בשו"ע לא הביאו, ולכן יש שלא חששו בזה לספק ברכות (ראה מזוזות ביתך בשם שו"ת רעק"א סי' סו. ולכאורה אינה ראי' מוכרחת ואכ"מ), אבל למעשה כתבו הרבה אחרונים שאין לברך מצד ספק ברכות להקל (ראה מקדש מלך סי' רפ"א סק"א. ועוד. וראה שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' צו. שו"ת שבת הלוי ח"ב סי' קנו, בהערות לשו"ע סי' רפ). וראה גם הלכה יומית (מאת הגה"ח הרב יוסף ישעיה ברזין שליט"א) אות תסד. וש"י.

57 שו"ת אבני ישרף שם.

58 שו"ת אגרות משה שם.

59 קונטרס המזוזה סי' רפ"א סקל"ד.

פטור הוא ממזוזה⁶⁰, אלא אם כן יש בו גם חדרי מגורים⁶¹, וכך נהגו בעבר בבית הכנסת 'החורבה' בירושלים העתיקה, שלא קבעו בו מזוזה כלל. ולכן, הגם שנוהגים כיום לקבוע בהם מזוזה - קובעים אותה ללא ברכה.

אבל בית-מדרש, ישיבה או כולל, מאחר שיושבים ולומדים שם בקביעות ובמשך כל היום⁶², וגם אוכלים שם לפעמים⁶³ - קובעים בו מזוזה⁶⁴, והוא הדין בתי-כנסת המשמשים גם כבתי-מדרש, ויש בהם שיעורים קבועים, דרשות והתוועדות. במקרים כאלו אף ניתן לברך על קביעת המזוזה⁶⁵.

חנייות ומשרדים < בשו"ע⁶⁶ מובא שאין קובעים מזוזה בחנייות, אולם שם המדובר הוא בחנייות זמניות שהיו מעמידים בשווקים, והיה זה בגדר בית עראי והיו מוכרים בו רק במשך היום⁶⁷. אך בחנייות וכן משרדים שבימינו, והוא הדין למפעלים ובתי מלאכה⁶⁸, שהם בתים של קבע ופעמים רבות נמצאים שם גם בשעות הערב והלילה, וכן אוכלים שם לפעמים - נחשבים הם כבית דירה לענין זה, ויש לקבוע בהם מזוזה בברכה⁶⁹.

אולם חנייות ומשרדים שפעילים בשעות היום בלבד, באם אוכלים שם לפעמים – יש לקבוע בהם מזוזה ללא ברכה⁷⁰.

⁶⁰ ראה טשו"ע סי' רפו סי"ג. ועיין לעיל הע' 1 שטעם הדבר הוא בעיקר משום שאינו נחשב בית דירה. שם.

⁶¹ ש"ך סי' רפו סק"ט.

⁶² שהרי בתי-מדרשות שלנו בנויים על תנאי – ראה טשו"ע סי' קנא סי"א וסי"ג.

⁶³ הכרעת השו"ע סי' רפו סי"י, דנכון לקבוע בהם מזוזה.

⁶⁴ ואף בשו"ע שם כתב: "ואבל לא יברך על קביעתה", אך שם מדובר בבית המדרש שבימינו, וכיין שפסק כהדעת שאין קובעים מזוזה בבית המדרש ורק כתב לחוש להמחייבים לכן כתב שאין לברך. אבל בבתי מדרשות שלנו שעשויין על תנאי ואוכלים שם ונמצאים שם ביום ובלילה חשיב בית דירה לענין זה ושפיר אפשר לקבוע בהם מזוזה בברכה – ראה פתחי שערים סי' רפו סי"י אות קטז. בירורי חיים ח"ד סי' לה. ועוד. סי' רפו סי"א.

⁶⁵ ראה ש"ך שם סק"א. וראה ט"ז שם סק"י שחטרונם הוא גם בכך שנמצאים בהם רק ביום ולא בלילה.

⁶⁶ ראה ערוך השולחן שם סכ"ה. שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' פג. חובת הדר פ"ג סי"ח והע' כד.

⁶⁷ ראה יד הקטנה פ"ב סק"א שיש לקבוע בהם מזוזה אך ללא ברכה, מאחר שבד"כ נמצאים רק ביום ועל האחסון שבלילה יש ספק על הברכה מצד מחלוקת הפוסקים, אולם חנייות שלנו, שהם בתי קבע, באם נמצאים בהם גם בלילה ואוכלים בהם וכו' נחשבים כבית דירה וקובעים בהם בברכה. וכן שמעתי מידידי הגה"ח הרב מיכאל שלמה אבישיד שליט"א, ושכן שמע מהגה"ח הרב הלל פונונזער ע"ה ויבדלחט"א הגה"ח הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי שליט"א. ועי"ע שו"ת באר משה ח"ב סי' ז.

ולחע"ר מאגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"י"ג ע' ח: "ומיד לתת לבדיקה את... המזוזה בדירתכם, ובחדרים או במשרד של בית-החרושת, באם אוכלים שם לפעמים". וראה נתיבים בשדה השליחות פ"ז הע' 22. ח"ב ע' 326. ועי"ע אגרות קודש ח"י"ז ע' ק. וראה להלן בהערה הבאה.

⁷⁰ אודות משרדים - ראה שו"ת שבט הלוי ח"י"י סי' ד אות ב, דלא גרע מבית האוצר, ולפי מ"שכ"ב בפ"ת סי' רפו סק"י, אלא שמאחר שיש חולקים אם לברך על מזוזה דבית האוצר לכן לא יברך. וכן פסק בשו"ת אז נדברו ח"ה סי' מט אות ה. שו"ת ישועות משה ח"ב סי' עט. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תרמז אודות חניות - ראה יד הקטנה שם. חובת הדר פ"ג סי"ח. שערי המזוזה פ"ו סי"ח.

חנות או משרד שהם חלק מבית פרטי – יש לקבוע בה מזוזה בברכה אפילו בפתח הפונה לרחוב, מאחר שהיא חלק מחדרי הבית⁷¹.

חנות שנמצאת במקום גויים, אם יש חשש שתתבזה על ידם - אין לקבוע שם מזוזה, אך יש לנסות למצוא פתרון לדבר, כיצד לקבוע שם מזוזה באופן שלא תתבזה, בהתייעצות עם רב.

בתי-ספר < כיתות בתי ספר, שנמצאים שם כל היום וכן אוכלים שם - יש לקבוע בהם מזוזה ללא ברכה⁷². ואם נמצאים שם גם בשעות הערב – אפשר לקבוע שם מזוזה בברכה⁷³.

ישיבה ופנימיה < חדרי הפנימיה הינם מקום מגורים לכל דבר, וחלה חובה על ההנהלה לקבוע שם מזוזה, והמנהג לקובעה בברכה⁷⁴, והחושש בזה לספק ברכות - מהיות טוב יברך תחילה על קביעת המזוזות שבמשרדי ההנהלה ויפטור בזה את שאר המזוזות שבחדרי הפנימיה.

אמנם ממכתב כ"ק אדמו"ר שבהערה הקודמת נראה ברור שגורם החיוב אינו מצד האיחסון אלא מצד האכילה, שהיא גורם החיוב. וי"ל דבזה נחשב יותר כבית דירה, שכן קשה לחייבו מצד היותו בית האוצר בלילה, שהרי לא נעשה לכך, מה גם שיש שחייבו בית האוצר רק כאשר הוא סמוך לבית (ראה שיח יצחק יומא שם. שערי תשובה סרי"ז. שו"ת באר משה ח"ב סי' פה) ועיקר החיוב בבית האוצר הוא מה שמשמש עבור דיור ביתו. וכן מבואר בט"ז שם שאין חיוב חנות ענין לחיוב בית האוצר. וראה בהרחבה הלכה יומית שם. ושי"י. ועוד חזון למועד להאריך בזה.

⁷¹ שערי המזוזה פ"ו הע' ט בשם הגר"ש הלוי וואזנר ע"ה.

⁷² ראה שכל טוב סי' רפו סק"ג. קיצור שולחן ערוך סי' יא סט"ו. התקשרות גלי תעה ע' 19. וע"ע הלכה יומית שם.

⁷³ כנ"ל בפנים גבי חנויות ומשרדים.

⁷⁴ כתב המרדכי (הלכות קטנות סי' תתקסב) בשם מהר"ם מרטנבורג, שיש לקבוע מזוזות בכל חדרי הבית, ויובית שלנו יש קרוב לעשרים וארבע מזוזות, לבית המדרש ולבית החורף וכו', ולכל החדרים של הבחורים". מכאן למדים שגם חדרי לינה שבפנימיה מחויבים במזוזה.

ולענין הברכה – נהוג עלמא לברך, ובמק"א הארכתי בזה, ונקודת הדברים: ראה בשו"ת באר משה ח"ג סי' קפ שחזר בו ממי"ש בחי"ב סי' צה וכתב לדון פנימיה כבית אכסניא לאורחים, שכתב בשו"ת צור יעקב סי' קצד שמחוייב הבעלים לקבוע בה מזוזה בברכה, שעשוי הוא לארח בו אורחים ולא גרע מבית העצים ובית התבן, ע"ש. [ושו"ת שעד"ז? כתב כבר בערוך השולחן סי' רפו סק"ג ואילך]. וה"ה למנהלי הפנימיה, שחייבים מן הדין לקבוע מזוזה בחדרי הפנימיה. ואף שהביא שם בשם הגאון הרונגצ'ובי שאין חובה לקבוע מזוזה בבית אכסניא, משום שנקנה לאורחים בעת הלינה, ולכן הסיק שם דיש לקבוע מזוזה בלא ברכה, הנה לענין תלמידי פנימיה אין לחוש לדבריו, מאחר שברור שאינו נקנה להתלמידים, כנ"ל, וממילא עדיין חלה חובת קביעת המזוזה בברכה על ההנהלה, כמו בבית אכסניא, וכדברי הצור יעקב.

וכן העלה בסי' חובת הדר פ"ג סי' ו' בהערה שם שמנהלי המוסד נחשבים לבעלי הבית ואילו התלמידים לבני ביתם, ולכן מחוייבים לקבוע שם מזוזה. כמו שהם מחוייבים לדאוג לכל צרכיהם. ע"ש. ולכאורה כך משמע קצת מפתות לשון המהר"ם מרטנבורג. וכ"ו הוא דלא כמו שהעלה בסי' פתחי מזוזות סי' רפו סקק"ד לקובעם בלא ברכה ע"פ המקורות דלעיל. ואכמ"ל.

ולכן מובן שפיר מה שכתבו אחרונים רבים לחייב קביעת מזוזה בפנימיות ובישיבות בברכה ע"י הנהלת המוסד. והכי נהוג עלמא, ומהיות טוב יברכו על קביעת המזוזות שבמשרדי ההנהלה ויפטרו בזה את שאר המזוזות שבחדרי הפנימיה. וע"ע בהלכה יומית שם.

כולל תורה שלמה

בתי מלון < בתי מלון בבעלות יהודית, חלה חובה על ההנהלה לקבוע שם מזוזה בברכה⁷⁵.

בתי רפואה < בחדרי האישפוז שבבתי-רפואה, שראויים לדירה אלא שאדם דר בהם בעל כרחו – יש לקבוע מזוזה בלא ברכה, ומוטב לברך תחילה על קביעת המזוזות שבמשרדי ההנהלה או חדרי לינת הצוות הרפואי ולפטור בזה את המזוזות שבשאר החדרים⁷⁶.

---

⁷⁵ ראה בהערה הקודמת.
⁷⁶ ראה נשמת אברהם יו"ד סי' רפו סק"א בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה שיש לפטורם ממזוזה, מאחר שאין בית הרפואה מיוחד למחסן של מיטות ולא דמי לבית האוצר, אלא עיקרו עבור החולים, שבשבילם חדר זה אינו נחשב לדירה.

פרק ד'

החייבים במזוזה

אנשים נשים וטף < בין גברים ובין נשים צריכים לקבוע מזוזה בפתחיהם⁷⁷. לפיכך, גם אשה המתגוררת לבדה מחוייבת לקבוע מזוזה בפתח ביתה⁷⁸. לגבי הקטנים, באם אכן יש להם בית משלהם (כביתומים ל"ע), מחויבים מדין חינוך לקבוע בו מזוזה⁷⁹, אך כאשר מדובר בחדרי הילדים שבבית הוריהם, הרי שהחובה היא על האב כבעל הבית.

מעיקר הדין אשה יכולה לקבוע בעצמה את המזוזה ולברך עליה, אך יש שכתבו שלכתחילה לא תקבענה⁸⁰. קטנים אינם יכולים לקבוע מזוזה בבית הוריהם⁸¹.

שוכר ושואל < כל אדם חייב לקבוע מזוזה בפתחי דירתו, ומאחר והמזוזה היא חובתו של המתגורר בבית, הרי בין אם הוא בעל הדירה ובין אם הוא שוכר את הדירה⁸², ואפילו אם הוא מתגורר בדירה בתורת שואל בלבד - חייב הוא במזוזה⁸³.

---

⁷⁷ טושוי"ע סי' רפו ס"א.

⁷⁸ ולדעת רוב הפוסקים רק אז מחויבת היא במזוזה - ראה דעת קדשים סי' רפט סק"ב. שו"ת רעק"א מהדו"ק סי' ט. חובת הדר פ"א הע' יז. ובכ"מ.

⁷⁹ ראה טושוי"ע סי' רצא ס"ג.

⁸⁰ ראה חובת הדר (מהדורת תשע"ה) פ"ט ס"ג. ושי"ב.

⁸¹ כיון ד"א דבענין שליחות במזוזה ואין שליחות לקטן - ראה בהמצויין בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קנח. חובת הדר פ"ט ס"ג. פתחי מזוזות סי' רצא סק"ט ובביאורים שם.

⁸² אם הקטן כבר קבע את המזוזה - יש להסיר את המזוזה ולקובעה מחדש (ראה שו"ת שבט הלוי שם).

⁸³ ראה טושוי"ע סי' רפו סכ"ב.

⁸³ רמ"א שם.

חיוב זה הוא גם כאשר שוכר או שואל את הדירה מבעליה הגוי, שגם אז חייב הדייר היהודי לקבוע שם מזוזה מיד עם היכנסו לדירה ובברכה (בארץ ישראל)⁸⁴, אלא אם כן יש חשש סכנה או איבה מצד הבעלים הגויים⁸⁵.

השוכר והקונה בחו"ל < אך השוכר דירה בחו"ל מחויב מן הדין לקבוע בה מזוזה רק לאחר שלושים יום⁸⁶, ומנהגו לקבוע את המזוזות מיד, בלא ברכה, אלא שבמלאת שלשים יום נוטלים מזוזה אחת לבדיקה וכיון שמותר להחליפה ביפה יותר ממנה, אזי קובעים את המזוזה החדשה בברכה ומכוונים להוציא גם את שאר המזוזות שנקבעו⁸⁷.

הקונה דירה בחו"ל, פשטות דברי הפוסקים שקובע מזוזה מיד בברכה⁸⁸, וכן מורים רבים מרבני חב"ד⁸⁹. אולם מפי השמועה הורה הרבי לקבוע מיד אך ללא ברכה, כדן שוכר⁹⁰.

חדר במלון < השוכר חדר במלון, באם הוא לתקופה קצרה, עד חודש ימים, וכפי שהוא בדרך כלל – אינו חייב לקבוע בו מזוזה⁹¹, אפילו בארץ ישראל⁹².

⁸⁴ שם סכ"ג.

⁸⁵ ראה פתחי מזוזות שם סקכ"ז.

⁸⁶ טושו"ע שם.

⁸⁷ ראה ספר המנהגים ע' 81. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"י ע' ר"ט. חיי"ג ע' קסט. חט"ו ע' שצ. חיי"ז ע' שכו. חיי"ט ע' שצ. חכ"א ע' רפב. וראה עוד בהרחבה נתיבים בשדה השליחות ח"א פי"ז סי"א ובהערות שם. הלכה יומית (להרב יוסף ישעיה ברוין שי) אות תכב. ושי"כ.

יצוין, כי בימינו יש סיבה נוספת לקביעת המזוזה מיד גם בשוכר, מאחר ששוכרים את הדירה לאחר חתימת חוזה ברור שמתחייבים בו שלא יחזרו בהם, וממילא יש בזה גדר של קביעות (ראה בן איש חי סוף הל' מזוזה, וכן בס' נהר מצרים העיד שכן המנהג ע"פ החיד"א. וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קפ).

⁸⁸ ראה בה"ג מס' מזוזה פ"ב ח"י"א. גליון מהרש"א יו"ד סי' רפו סכ"ב. שו"ת הרי בשמים סי' רמט. שו"ת השיב משה יו"ד סי' יג. ועוד. אבל ראה שדי חמד קונטרס הכללים מע' המ"ם כלל קיב ד"ה ובקונטרס, שהביא מי שנתפך בזה, שמה גם בקונה בית בחו"ל, אינו בר חיובא עד שלושים יום, והביא ראה מלשון הירושלמי בזה ע"ש.

⁸⁹ כן היתה דעת הרב דוד חנוך ע"ה, הרב יהודה קלמן מארלו ע"ה, הרב הלל פווענצער ע"ה ועוד רבים מרבני חב"ד (כן מסר ידידי הרב מיכאל שלמה אבישי ע"ה). וראה גם הערות וביאורים גל' תתצג ע' 52.

⁹⁰ בתיבים בשדה השליחות שם הע' 17 הביא שמועה בשם כ"ק אדמו"ר, שגם לענין הקונה דירה בחו"ל הורה לקבוע מיד בלא ברכה, כמנהגו גבי שוכר. וכן דייק ממעשה עם כ"ק אדמו"ר מהר"ש, אבל ראה בהלכה יומית שם מה שכתב לדחות הדברים, והעלה כעיקר כמשמעות דעת הפוסקים ולשון כ"ק אדמו"ר באגרות קודש שם. ע"ש [אבל ראה להלן]. ולהעיר, שאכן באגרות קודש חט"ו ובחיי"ז מפורש שמדובר בשכירות. וכן בחיי"ט מצוין לטו"ע אודות קביעת מזוזה בחו"ל, ושם הלא מיירי בשוכר, כנ"ל בהערה 10.

אך ז"ע ראיתי שהעיד הרב שמעון רייטשיק שי, שהמכתב באגרות קודש חכ"א שם בדבר מנהגו לקבוע מיד בלא ברכה, נכתב לאביו הרב שמואל דוד רייטשיק ע"ה אודות קניית דירה בחו"ל. וראה גם הלשון בחיי"ט שם בהמשך המכתב: "תמה אני על יחסו לענין קנין הדינה" כו'. ואף מיירי שם מענין הנוכח הבית שהוזכרה רק במכתב זה ובמכתב הנ"ל שבחכ"א, דמשמע שניהם מדברים בקנין בית ולא בשכירות (ונתה כתב הל' הרב ברוין שי, שלאור מידע זה בטלה דעתו הנה' בהלכה יומית, אם כי למיחש מיבני, שחידוש גדול כזה נאמר ברמזא, מה גם שאין בידינו כל פרטי המעשה וקשה לחו"ד כן].

⁹¹ אבל בעל בית המלון יהודי מצויד פרק לקבוע מזוזה בחדרו, וכפי שהבאנו לעיל בחלק השני ובהע' 25 שם.

⁹² ראה טושו"ע סי' רפו סכ"ב. וראה פרשה סדורה סי' נט ועוד, דאין הבדל אם שוכר בחו"ל או בא"י.

אולם השוכר לתקופה ארוכה יותר, כתייר או לשם נופש, אף שהדבר נחשב לדירת עראי בלבד הפטורה ממזוזה, כתבו פוסקים רבים שיקבע שם מזוזה מיד ללא ברכה⁹³.

אם שכר חדר לתקופה ממושכת **לשם מגורים** – דינו כשוכר רגיל⁹⁴, ובארץ ישראל צריך לקבוע מזוזה מיד בברכה, ובחול – לאחר שלושים יום.

יצויין, כי כ"ק אדמו"ר הרש"ב נהג להחמיר על עצמו ומיד עם בואו למלון, אפילו לימים ספורים בלבד – היה קובע בו מזוזה, בלא ברכה⁹⁵.

דירת יהודי וגוי < דירה שחיים בה במשותף גוי ויהודי, נחלקו הפוסקים אם צריך לקבוע שם מזוזה⁹⁶, ולכן יש לקבוע שם מזוזה בלא ברכה⁹⁷. והוא הדין בפתחו של בנין משותף שמתגוררים בו יהודים וגויים, במידה ואין לחשוש לביזוי המזוזה.

בדירת זוג הנשואים בנישואי תערובת ר"ל, בין אם האיש הוא יהודי ובין האשה יהודייה - יש לקבוע מזוזה בלא ברכה⁹⁸.

---

⁹³ ראה שדי חמד מערכת המ"ם כלל קיח ד"ה נדפס. שו"ת ערוגות הבושם סי' רלו. שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' צב. שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' סב. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קלד. ועוד.

⁹⁴ במידה ותנאי השכירות הם כשכירות רגילה, אבל אם הנהלת המלון משאירה לעצמה את הזכות להעביר מחדר לחדר וכדו' – יקבע בו מזוזה ללא ברכה.

⁹⁵ ראה רשימות חוברת ח' ע' 20. אבל ראה שלחן מנחם יו"ד סי' קמא הע' א (ח"ה ע' רכו).

⁹⁶ ראה טושו"ע סי' רפו ס"א.

⁹⁷ ואף במקום שיש לכל אחד חדר משלו, שדעת הרעק"א (בשו"ת סי' סו) ועוד שלכו"ע קובעים שם מזוזה, הרי יש חולקים בזה. וראה שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' פט. ולכן לא חילקנו בפנים.

⁹⁸ ראה נתיבים בשדה השליחות ח"א פ"ז ובהע' 23, ובמה שהביא שם מלקוטי דיבורים ח"ד ע' תקצג ואילך. ואין לדון במקום שהבית הוא בבעלות אחד מהם, ואם הוא היהודי יקבעו מזוזה בברכה, שכן ע"פ חוקי המדינה האיש והאשה שותפים בכל נכסיהם, ודינו ככל שותפות עכו"ם – ראה קובץ פלפולים צרפת פרצת ח"ד ע' תכט ואילך (ושם הובאה תשובת הרב לוי יצחק רסקין שי' בזה). אגורה באהלך (להרב מרדכי פרקש שי' ס' נ. הלכה יומית (להרב יוסף ישעיה ברוין שי' אות ש).

פרק ה'

צורת הפתח המחויב במזוזה

בדיני הפתח החייב במזוזה יש ריבוי פרטי דינים, ולכן בעת קביעת המזוזות בבית יש להיוועץ ברב מורה הוראה הבקי בדינים אלו, באיזה פתח יש לקבוע מזוזה והאם צריך לקבועה בברכה, מאחר שכל פתח נידון לגופו ותלוי בכמה פרטים שעל אתר, אם כי יצוין כי באופן כללי נהוג להחמיר ולקבוע מזוזות גם במקומות הפטורים מן הדין, כמובן בלא ברכה, ונציין את עיקרי הדינים המצויים;

פתח ללא דלת < חיוב קביעת המזוזה בפתחי הבית נלמד מהפסוק "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך", ודנו הפוסקים מה נחשב לפתח ולשער, האם דוקא כאשר יש בו דלת, ככל שער⁹⁹, או שמא גם פתח ללא דלת חייב במזוזה¹⁰⁰. ולהלכה יש לקבוע במזוזה גם בפתח שאין בו דלת¹⁰¹.

ומאחר שהדבר שנוי במחלוקת, לכן, פתח שטרם התקינו בו דלת – יש להמתין עד שיתקינו בו דלת ואז יהיה אפשר לקבוע בו מזוזה בברכה, וכשאי אפשר להמתין – יקבענה בלא ברכה¹⁰², אך מוטב לקבוע בפתחים אלו לאחר שקובעים בדלת אחרת בברכה ומכוונים לפטור גם אותם¹⁰³.

⁹⁹ רמב"ם הלי מזוזה פ"א ה"ה. שו"ת הרמב"ם סי' שלה. ועיי' שו"ת הרמב"ם פאר הדור סי' כ.

¹⁰⁰ תוס' מנחות לג, א ד"ה תלי. ראי' הלכות קטנות הלי מזוזה סי' ח. ועוד.

¹⁰¹ שו"ע סי' רפו סט"ו.

¹⁰² שו"ע שם סק"ה.

¹⁰³ ומ"מ, באם כבר עוסק בקביעת מזוזות הבית, יכול להמתין עם קביעת המזוזה בפתח שאין בו דלת עד שיתקינן בו את הדלת, ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, שיצטרך לברך על קביעת מזוזה זו בנפרד, מאחר שאם יקבענה עתה יש בזה ספק מצד תעשה ולא מן העשוי, ובכה"ג לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה – ראה דעת קדושים סי' רפט סק"ו. שערי המזוזה פ"א הע' פו.

אם קבעו את המזוזה בפתח שאין בו דלת ואחר כך התקינו בו דלת – יש להסיר את המזוזה ולחזור ולקובעה שנית¹⁰⁴, בלא ברכה¹⁰⁵. אך אם בשעת קביעת המזוזה היתה בו דלת ולאחר מכן הסיירה לתקנה והחזירה – אין צריך להסיר את המזוזה ולקובעה מחדש¹⁰⁶.

דלתות שאינם רגילות, כגון תריסים או דלת המתקפלת כלפי מעלה או לצדדים – נחשבים כדלת ויש לקבוע בפתחם מזוזה בברכה¹⁰⁷.

צורת הפתח < חובת קביעת המזוזה היא רק בפתח העשוי כתיקונו, המורכב משתי 'מזוזות', שהם שני צידי הפתח מכאן ומכאן ומשקוף מעליהם¹⁰⁸.

גם כאשר אין מסגרת שיוצרת את צורת הפתח, אלא צורת פתח פשוטה מהקיר עצמו, של שתי מזוזות ומשקוף – יש לקבוע שם מזוזה, אלא שאם אין דלת – יש לקובעה בלא ברכה, כאמור¹⁰⁹.

מזוזות ללא משקוף < אם יש רק שתי מזוזות המגיעות עד התקרה אך אין משקוף מעליהם, נכון לקבוע שם מזוזה בלא ברכה¹¹⁰.

אולם יש המחלקים, שכאשר התקרה חלקה ועוברת מעל לפתח, וכמו שמצוי בבתיים רבים, במעבר בין מטבח לסלון וכיו"ב – פטור ממזוזה, אלא

¹⁰⁴ ש"ך שם. ערוך השולחן שם סק"ד. ועוד.

¹⁰⁵ כ"ה בש"ך שם. אולם נראה שאם לא בירך עליה בתחילה, יכול לברך עליה עכשיו שקובעה שוב כדין, וכאשר כתב בדעת קדושים סי' רפ"ג. וראה גם שו"ת כתב סופר יו"ד סי' קלט. שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' יח ובהצויין בשערי המזוזה שם העי' צד.

¹⁰⁶ ואין זה נחשב תעשה ולא מן העשוי, מאחר שבשעת קביעותה נעשתה בכשרות – כן דעת הפתחי תשובה סי' רפ"ג-ד. דעת קדושים שם סק"ג. ועוד רבים מהאחרונים. וראה גם כתב סופר שם ובשדי חמד מערכת המי' סק"ז שמנהג העולם להקל בזה. וכן משמע בשו"ע"ר סי' תרכ"ט. ושו"ר שכן העלה בחלכה יומית (להרב יוסף ישעיה בריון שי') אות רנד. עי"ב שו"ת גם דעת המחמירים בזה, אם כי פטורת לשון שו"ע משמע להקל גם בנדו"ד.

¹⁰⁷ ראה שו"ת באר משה ח"ב סי' פ"ב-פג.

¹⁰⁸ טושו"ע סי' רפ"א.

¹⁰⁹ ראה קיצור שו"ע סי' יא ס"א (והיא שיטת הר"י בעירובין יא, א, וכן משמעות התוס' מנחות לג ב ד"ה דלית והרא"ש בהלכות קטנות, הל' מזוזה סי' יד) ובאחרונים שצוינו בשערי המזוזה שם העי' ט ואילך.

¹¹⁰ הפוסקים נחלקו אם פתח שיש לו תקרה ואין לו משקוף חייב במזוזה, דדעת הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"א) שפטור ממזוזה. וכן פסקו הטושו"ע סי' רפ"ג והלבוש שם. ומאידך יש המחייבים מזוזה גם במצב זה – ראה מקדש מעט סי' רפ"ג ושו"ת שבת הלוי ח"ב סי' קנ"ו קנ"א [לכאורה ב' התשובות סותרות, בתשובה הא' מוכיח מכל הראשונים שאינו משקוף בשלשון בתשובה שלאחריו]. וראה עוד בהצויין בשערי המזוזה פ"א סי' ובהערות שם. פתחי שערים סי' רפ"ג סק"א. וראוי לנו להחמיר כדבריהם במזוזה, שמלבד שמצותה מדאורייתא, הרי גם יש בה ענין של שמירה. וכן כתבו כמה מהאחרונים. וכן שמעתי מידידי הרב מיכאל שלמה אבישיד סי', ושכך דעת הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי שי'.

אם כן התקרה **מונמכת בשווה לשתי המזוזות**, או שהיא **מסתיימת במקום שתי המזוזות**, שאז נחשב לצורת הפתח ויש לקבוע שם מזוזה ללא ברכה¹¹¹.

כשמצד אחד יש קיר הנמשך < בהיעדר אחת ממזוזות הפתח, וכגון שבאחד הצדדים יש קיר הנמשך לתוך החדר ומחוצה לו, כך שאין כאן צורת פתח רגילה, אלא מצד אחד מזוזה רגילה ומצד שני קיר ארוך לכאן ולכאן;

אם מזוזת הפתח היא בצד **ימין** ומצד שני יש קיר נמשך – יקבע שם מזוזה¹¹², בלא ברכה¹¹³.

אם מזוזת הפתח היא בצד **שמאל** – פתח זה פטור ממזוזה לגמרי¹¹⁴, אם כי גם בזה יש שהחמירו לקבוע בלא ברכה¹¹⁵.

אך כאשר הקיר הנמשך **מסתיים בפתח**, כך שלמראית עין יש כאן צורת פתח רגילה: מזוזה אחת רגילה, כנגדה נראית מזוזה נוספת, אלא שבפועל הוא סיוס הקיר הנמשך לתוך החדר, ומשקוף מעליהם – נחשב כפתח גמור, אולם מאחר שבדרך כלל אין קובעים דלת בפתח כזה ללא משקוף, הרי שאין לברך על קביעת המזוזה¹¹⁶.

עמודי חיזוק < עמודים שנעשו לחיזוק התקרה בלבד וכעת יוצרים מראה של צורת פתח – אין צורך לקבוע שם מזוזה¹¹⁷.

---

¹¹¹ ראה שו"ת מנחת יצחק ח"י סא' צא. שו"ת שבט הלוי ח"ב ס"י קג, וראה עוד בהרחבה בהמצויין בשערי המזוזה פ"א ס"ז. פתחי מזוזות ס"י רפז סק"ו. אולם חילוקם אינו מוכרח בפשטות לשון הפוסקים המחייבים לקבוע מזוזה בפתח ללא משקוף, אם כי יש מרבני חב"ד הפוסקים כן. ויש להאריך בזה, ועוד חזון למועד א"ה.

¹¹² טור ס"י רפז. ט"ז שם סק"א. ש"ד שם סק"א.

¹¹³ יד הקטנה פ"ג סק"ז. קיצור שו"ע שם. בירור הלכה ס"י רפז ע' רעו. שערי המזוזה שם הע' כט.

¹¹⁴ ראה ט"ז וש"ד שם. קיצור שו"ע שם. וראה שערי המזוזה פ"א הע' ל ובהמצויין שם.

¹¹⁵ ראה בן איש חי שנה ב פרשת כי תבוא ס"ב. וכן דעת מוה"ז בשו"ת דבר יהושע ח"ד ס"י כא, שיש להחמיר במזוזה ולקבועה ללא ברכה גם במקום ספק וספק ספיקא משום שמירה ואף בצורת פתח זה כתב להחמיר הגם שפטור לכו"ע. ע"ש. ומאחר שגם לדבריו ברור שלכל הדעות הוא פתח הפטור מן הדין, הרי שחומרא זו היא חומרא גדולה שהחמיר מצד שמירה, בשונה ממקרים רבים שהוזכרו בפנים בהם מחמירים כדי לחוש לדעה המחמירה. שוב שמעתי שכך הורה מו"ר הגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה בכה"ג.

¹¹⁶ ט"ז שם. יד הקטנה שם סק"ה. – שזוה לא נחלקו הפוסקים שנחשב למזוזה, וע"ש שמבארים כן אף בדעת רש"י והשו"ע בזה. וראה גם שו"ת שבט הלוי ח"ב ס"י קנו (אבל ראה פתחי שערים ס"י רפז סק"י. ואכ"מ). והעולה מדבריהם דלו יצויר שהיתה דלת בפתח זה היו קובעים בו מזוזה בברכה, אלא שא"ז מצוי שיקבעו בו דלת ללא משקוף בולט, ואז הוא הלא פתח לכל הדעות.

וראה שו"ת דבר יהושע שם בסוף התשובה, שבאם הקיר המסתיים בפתח הוא משמאל והקיר כנגדו מצד ימין נמשך הלאה – אין שום טעם לקבוע בו מזוזה.

¹¹⁷ טושו"ע ס"י רפז ס"ו. וראה בהרחבה שערי המזוזה שם סכ"ב ואילך פרטי דינים בזה. כמוכן, שאם גם בלעדית יש צורת פתח – אין הם מבטלים את הפתח, ויש לקבוע בו מזוזה כרגיל.

דלת הזזה < פתח שבו דלת הזזה, והמשקוף הוא למעשה מסילה שנועדה להחזיק את כפלי הדלת (מה שמצוי בדלתות 'אקורדיון'), הנה באם יש צורת פתח בלעדיו – קובע בו מזוזה בברכה¹¹⁸, ואם הדלת היא בין שתי קירות והמסילה העליונה היא שיוצרת את צורת הפתח – יקבע ללא ברכה¹¹⁹.

---

¹¹⁸ ראה שערי המזוזה פי"א הע"י טו ובהמצויין שם.
¹¹⁹ פתחי מזוזות, מילואים ע"י קנה. שערי המזוזה שם.

פרק ו'

מיקום המזוזה בפתח

צורת החדר המחוייב במזוזה

ארבע דפנות < חדר החייב במזוזה הוא רק אם יש בו ארבע דפנות מכל צדדיו¹²⁰.

חדר שיש בו שלש דפנות בלבד והחלל שברוח הרביעית יוצר צורת פתח – יש לקבוע בו מזוזה בלא ברכה¹²¹.

תקרה העומדת על עמודים בלבד ללא דפנות – אין צורך לקבוע שם מזוזה¹²², אבל אם החלל ראוי לתשמישו, וכגון פרגולה שיושבים תחתיה בקיץ לצל וכדומה ויש לה צורת פתח כדין – יש לקבוע בה מזוזה¹²³.

ארבע אמות < חדר החייב במזוזה הוא רק אם יש בשטחו ארבע אמות על ארבע אמות, ובפחות מכך – פטור ממזוזה, שאינו נחשב דירה¹²⁴.

שיעור ארבע אמות אלו במידות ימינו, לפי שיטת הגר"א"ח נאה ע"ה, הוא 3.85 מ"ר, לפי חישוב ארבע אמות כ-1.96 מטר. אמנם ניתן לשער בפחות

---

¹²⁰ ראה טושו"ע סי' רפו ס"ו.

¹²¹ ראה טושו"ע שם בדין אכסדרה שיש לה ג' דפנות שפטורה, אבל ראה בסי' רפז ס"א ובט"ז שם סק"א (במשמעות השו"ע. וכן נראה דעת הש"ך שם סק"א. אבל ראה שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קנז) שבמקום שאין דופן רביעית אך ראשי הכתלים מסתיימים בשווה נחשב כמזוזה, ומהפרישה שם סק"ב משמע שבאם יש דלת ניתן לקבוע שם מזוזה בברכה, אבל כשאין דלת קובעים שם מזוזה בלא ברכה.

ונחלקו הפוסקים כשחדר זה פתוח לבית, ולמרות שפשטות הפוסקים שאינו חייב, יש שכתבו לקבוע בו מזוזה בלא ברכה – ראה קיצושו"ע סי' יא סט"ז ובלחם הפנים שם. יד הקטנה פ"ב ס"ה. שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קנו, הערות לס'י רפו. ח"ג סי' קה. שערי המזוזה פ"י ס"ב. וש"נ.

¹²² ראה רמב"ם הל' מזוזה פ"ו ה"ה. קרית ספר על אתר. שו"ת אבני נזר יו"ד סי' שפד.

¹²³ ראה חובת הדר פ"ד סק"א. שכל טוב סי' רפו סק"י וסי' רפז סק"כ"ט.

¹²⁴ ראה טושו"ע סי' רפו ס"ג. דעת קדושים שם סק"ד.

מכך – לפי 1.92 מטר ובגודל החדר הוא 3.68 מ"ר, אך במקרה זה יש לקבוע מזוזה בלא ברכה¹²⁵.

חדר שהוא צר וארוך או שהוא עגול או שיש בו כמה זוויות ושטחו הכולל מגיע לכדי ארבע אמות על ארבע אמות, נחלקו הפוסקים אם חובה לקבוע בו מזוזה, ודעת רבינו הזקן שהעיקר כהפוסקים שמאחר שרוחבו הוא פחות מארבע אמות - אינו ראוי לדירה¹²⁶. אך עם זאת יש להחמיר ולקבוע בו מזוזה ללא ברכה¹²⁷.

מבוא לחדר < פתח פרוזדור המשמש מבוא לבית או לחדר – יש לקבוע בו מזוזה¹²⁸, מאחר שדרכו נכנסים אל הבית והחדר¹²⁹. גם אם אין בפרוזדור שיעור ארבע אמות על ארבע אמות - קובעים מזוזה בפתחו, שמאחר שהוא רק משמש לדירה לא צריך שיהיה בשטחו גודל המספיק למגורים¹³⁰.

וכך יש נוהגים בכל חדר קטן שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, אך ראוי הוא לתשמישו, שאף שמן הדין פטור הוא ממזוזה – קובעים בו מזוזה ללא ברכה¹³¹.

¹²⁵ ראה שיעורי תורה ע' עדר. מדות ושיעורי תורה פ"י ס"ג. וע"ע שערי המזוזה פ"י הע"י ג.
¹²⁶ ראה טושי"ע ס"י רפ"א מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בזה. וראה שוע"ר ס"י שס"ה וס"י שצח ס"י שדעתו שאם אין ברוחב החדר ד' אמות אינו חשוב דירה, וכדעת הרא"ש בזה.
¹²⁷ ראה ש"ך שם סק"ג, שאף שהשו"ע פסק כהרמב"ם והביא רק שיטת הרמב"ם דחייב, מ"מ העיקר כהרא"ש ולכן "נראה דיש לקובעה בלא ברכה".
 וראה גם בשו"ג לשוע"ר ס"י שס"ו שם שצ"ח לדברי הש"ך אלו, דהעיקר כהרא"ש, ואף הביא דעת הט"ז בסי' תרל"ד סק"ב הסובר שגם הרמב"ם מודה להרא"ש בנדו"ד וכלל לא נחלקו, ולכן בהל' עירובין לא חשש כלל לשיטת הרמב"ם.
 אמנם אין מכאן ראיה להל' מזוזה, שכן בהל' עירובין הולכים אחר המיקל, עכ"פ בדיעבד, מה גם שלשיטת הט"ז אין כאן מחלוקת כלל (ראה גם קצות השולחן ס"י קה בדי השולחן סק"ה), ולכן נקט רבינו ע"פ עיקר הדין, שהעיקר להלכה כהרא"ש. אבל לענין מזוזה, שהיא מדאורייתא ויש בה משום שמירה - יש לנו להחמיר למעשה ולקבוע שם מזוזה בלא ברכה, מה גם שהשו"ע בהל' מזוזה פסק כהרמב"ם שחייב לקבוע שם מזוזה (וכן כתב לי גם הרב שלום דובער לוי"ן ש"י בדעת רבינו הזקן, וכך מקובל להורות למעשה).
¹²⁸ ראה טושי"ע ס"י רפ"ז. ובאופן עקרוני היה לנו לקבוע בו בברכה, אלא שלא תמיד פתח זה יש בו צורת פתח שקובעים בה בברכה, וכגון שאין לו דלת או אין לו משקוף וכיו"ב.
¹²⁹ משמעות הרמב"ם הל' מזוזה פ"י ה"ז.
¹³⁰ כשיטת החמודי דניאל שהובא בפתחי תשובה ס"י רפ"א סק"א. ומאחר שיש חולקים בדבר (ראה דעת קדושים שם), לכן יקבע בו תמיד בלא ברכה - ראה מזוזות מלכים ס"י רפ"א סק"א אות ג' ואת ד. קונטרס המזוזה ס"י רפ"א סק"ב. פתחי שערים ס"י רפ"א סק"ד.
¹³¹ ראה חמודי דניאל שם. וכן הורה מו"ר הגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה.

מיקום קביעת המזוזה בפתח

בחלל הפתח < אודות חיוב קביעת מזוזה נאמר¹³² "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". מהמילה "בשעריך" למדו חכמים¹³³ שיש לקבוע את המזוזה במקום סגירת השער, שהוא בתוך חלל הפתח¹³⁴, ויש לדקדק שהמזוזה אכן תהיה מתחת למשקוף, שכן אחרת אינו נחשב 'בחלל הפתח'¹³⁵.

לכך, אין לקבוע מזוזה על מזוזות העץ מבחוץ או על הקיר הסמוך לפתח, גם אם יקבענה צמוד מאוד למזוזות הפתח¹³⁶.

מזוזה שלא נקבעה בחלל הפתח, לדעת פוסקים רבים, יש להסירה משם ולהתקינה מחדש בחלל הפתח¹³⁷.

כמו כן, מזוזה שנקבעה מאחורי הדלת יש להסירה ולקובעה מחדש בחלל הפתח, אלא אם קבעוה שם מפני הגויים שיבזוה, שמאחר שלא יכול לקיים את המצוה באופן אחר, ניתן לסמוך על הפוסקים הסבורים שאינו מעכב בדיעבד, ושעת הדחק נחשבת כדיעבד¹³⁸, ומכל מקום יקבענה בלא ברכה¹³⁹.

אם אי אפשר לקבוע את המזוזה בחלל הפתח, וכגון בדלתות העשויות מאלומיניום המצויות כיום, שהם נסגרות על המשקוף, באופן שאין המשקוף בולט מחוץ לדלת, או בקיר ודלתות העשויות זכוכית, שהם דקות ואין במשקוף מקום לקבוע את המזוזה – יכול לקבוע את המזוזה לצד מזוזות הפתח, בסמוך לדלת וללא ברכה¹⁴⁰, מאחר שלא יכול לקיים את

¹³² דברים ו, ט. יא, כ.

¹³³ ראה מנחות לב, ב ובבב"ב שם.

¹³⁴ טושי"ע סי' רפט ס"ב.

¹³⁵ ראה חובת הדר פ"ח ח"ג סק"א. פתחי מזוזות סי' רפט סק"א ובמילואים שם.

¹³⁶ יד הקטנה פ"ג סק"ח. בן איש חי שנה ב כי תבוא ס"י. ואף שיש מקילים בזה – ראה מקדש מעט סי' רפט סק"ט, מ"מ מפשטות הסוגיא לא נראה כן, וכבר כתבו אחרונים שאם קבעוה שם יש לחוש להסירה ולהתקינה מחדש בחלל הפתח.

¹³⁷ ראה ב"י שם שמשמעות הטור שם שבדיעבד כשרה, אפילו אם הניחה מאחורי הדלת, אך דעתו שפסולה אף בדיעבד. וכן דעת הט"ז סק"ג בשיטת הרמ"א, אולם השי"ך שם סק"ג הביא שנחלקו האחרונים בשיטת רמ"א. ומ"מ זו דעת רוב הפוסקים לחזור ולקובעה בחלל הפתח.

¹³⁸ שי"ך שם. יד הקטנה שם סק"כ.

¹³⁹ מחמת מחלוקת הפוסקים אם יוצא בזה י"ח, כנ"ל. וראה עוד בירור הלכה סי' רפט ע' שכה.

¹⁴⁰ לפי דברי האחרונים שהובאו לעיל, שבאם אי אפשר לקיים את המצוה באופן אחר, ניתן לסמוך על השיטות שאי"ז מעכב ולקבוע את המזוזה לצד הפתח, וע"ד דברי השי"ך הנז'. וראה גם ערוך השולחן סי' רפט סק"א ואילך. מזוזות מלכים הלכה למשה סי' רפט סק"א. שו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קצד. שו"ת שבת הלוי ח"ג סי' קנא. שערי המזוזה פ"ב הע"ד. ושי"ח. וראה עוד בהמציין בהערה הבאה.

המצוה באופן אחר, ויש להיזהר לכתחילה שלא להרחיק יותר מטפח ממזוזת הפתח¹⁴¹. במקום שאי אפשר לקבוע גם באופן זה – יש להיוועץ ברב מורה הוראה.

מקומה בחלל הפתח < קביעת המזוזה בחלל הפתח צריכה להיות בטפח הסמוך לפתח, כך שאם עובי מזוזת הפתח רחבה כמה טפחים - קובעים את המזוזה בטפח החיצוני¹⁴², ושני טעמים נאמרו בדבר: כדי שהנכנס יפגוש במזוזה מיד, וגם בכדי שתשמור את כל הבית מהמזיקין¹⁴³. אך אם לא קבעה בטפח הסמוך לפתח – אינו צריך מן הדין להסירה ולקובעה שנית¹⁴⁴.

פתח רחב מאוד ויש הפסק גדול מאוד בין תחילתו לסופו, יש להיוועץ ברב מורה הוראה אם די במזוזה אחת בתחילתו או שמא יש לקבוע בו שתי מזוזות, אחת בתחילתו ואחת בסופו.

בשליש העליון < גובה קביעת המזוזה צריך להיות לכתחילה בתחילת השליש העליון של הפתח ולא למטה ממנו עד טפח סמוך לתקרה, ואם כבר קבעה למטה מזה – יסירנה ויקבענה שוב ללא ברכה¹⁴⁵. עיקר ההקפדה היא שלא יהא למטה משליש העליון, ובפועל אין מדקדקים שיהיה דוקא בתחילת שליש העליון¹⁴⁶.

כאשר **הפתח גבוה מאוד**, היינו שאפילו כשמרים את היד מעל לגובה הראש אינו מגיע אל המזוזה¹⁴⁷ – יש לקבוע את המזוזה כנגד גובה הכתפיים [באדם ממוצע¹⁴⁸, והוא לערך 1.40 מטר מן הקרקע¹⁴⁹] אף שהוא למטה משליש העליון¹⁵⁰.

¹⁴¹ ראה קיצור שו"ע סי' יא ס"ט. בירור הלכה תנינא סי' רפט ע"ב. חובת הדר פ"ח ח"ג סק"א.

¹⁴² טושו"ע סי' רפה ס"ב וסי' רפט ס"ב.

¹⁴³ ראה מנחות לג, ב וברש"י שם. וראה עוד בהמצויין בשערי המזוזה שם הע' יז.

¹⁴⁴ רמ"א סי' רפט ס"ב. ואף שכנגדו יש המחמירים בזה, הרי מאידך רבו הפוסקים להקל. וראה שערי המזוזה שם הע' יט בשם הגר"ש הלוי ואזנר ע"ה, שכיון שקיים את מצות התורה "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך" בכך שקבע את המזוזה בחלל הפתח, רק שחכמים הוסיפו על כך שבזה גופא צ"ל בטפח הסמוך לפתח.

¹⁴⁵ ראה טושו"ע שם ס"ב.

¹⁴⁶ ראה נתיבים בשדה השליחות ח"א פי"ז ס"ט ובהע' 13 שם. ושי"נ.

¹⁴⁷ כך מקובל להורות לפי הגדרה זו, וראה המצויין בשערי המזוזה פי"ב הע' מד.

¹⁴⁸ ראה שו"ת ארץ צבי ח"א סי' צ. שו"ת דברי מלכאל ח"ג סי' עט. פתחי שערים סי' רפט סק"ד.

¹⁴⁹ ראה קונטרס המזוזה סי' רפט סק"כ.

¹⁵⁰ כן משמעות הפוסקים בטושו"ע סי' רפט ס"ב ונו"כ. וכן הביא בנתיבים בשדה השליחות ח"א, חלק התשובות סו"ס יח מהגהות כ"ק אדמו"ר על קיצור שו"ע לנוער באנגלית ש"אם הדלת גבוה ביותר – קובעה נגד כתפיו". מאידך הוראת כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע בכגון דא היתה לקבוע תמיד בשליש העליון, גם בפתח גבוה, וכפי שהעיד

צורת קביעתה

באלכסון < מאחר שישנם דעות כיצד יש להניח את המזווה בחלל הפתח, במאוזן או במאונך¹⁵¹, מנהגנו לצאת ידי חובת שתי הדעות ולקבוע את המזווה בפתח באלכסון, באופן שהקצה העליון שלה, שעליו רשומה האות "ש", מופנה פנימה, לכיוון הכניסה¹⁵². [ואם קבעה בצורה הפוכה, כשהאות "ש" לצד חוץ – נכון להסירה ולקובעה שוב בלא ברכה¹⁵³].

כאשר אי אפשר לקבוע את המזווה באלכסון, כגון במשקוף דק מאד וכיו"ב – יש לקבוע את המזווה בעמידה¹⁵⁴.

הגה"ח הרב יעקב לנדא ע"ה (שמועות וסיפורים, מהדורת תנש"א, ע' 319), וכן נתגלה לאחרונה שבאופן זה נקבעו המזוזות בבית כ"ק אדמו"ר הרש"ב ברוסטוב (ראה ניתוח הדברים בהרחבה בנתיבים בשדה השליחות שם). אולם לענין מעשה, נראה לעני"ד שאין מקום לומר כאן שכי"ק אדמו"ר לא שמע על הוראת כ"ק אדמו"ר הרש"ב בזה (וכפי שחוכך לומר בנתיבים בשדה השליחות שם), ויתכן שאז גם דעתו היתה לקבוע בשליש העליון, וע"ד מה שכתבו הפוסקים בכגון דא (ראה ש"ך יו"ד סו"ס רמב, קיצור הנהגת הוראות איסור והיתר ס"ח. ועוד), שכן ברור הדבר שכי"ק אדמו"ר תפס בשיטה אחרת בזה להלכה ממה שתפס כ"ק אדמו"ר הרש"ב, ולכך אין בדבר הכרח שהיה חוזר בו, ואין לנו אלא דבריו הברורים והמפורשים שיש לקבוע כנגד הכתפיים, מה גם שכך משמעות רוב הפוסקים. וכך מורים רבים מרבני חב"ד למעשה.

¹⁵¹ ראה טושי"ע סי' רפט ס"ו ובהמצויין בשערי המזווה פט"ו סכ"ו. רמ"א שם.

¹⁵² מזוזות מלכים הלכה למשה ס"י רפט סקס"ו.

¹⁵⁴ כיון שכן הוא העיקר להלכה, ומה שקובעים באלכסון הוא רק כדי לצאת ידי כל השיטות – ראה יד הקטנה פי"ג סקט"ז. פתחי תשובה ס"י רפט סק"ט. מקדש מעט שם סק"ל. ועוד.

פרק ז'

צד קביעת המזווה

וביאור מנהג חב"ד בענין "היכר ציר"

סוגיית מיקומה של המזווה בימין, סוגיא רחבה היא עד מאוד, וכשם שרבו גם רבו סוגי הפתחים בהם נקבעת המזווה, כך רבו למאוד פתחי הלכה זו. כל המעיין מעט בספרי הפוסקים יראה עד כמה נבוכו בה ראשונים כמלאכים ואחריהם באו פוסקים אחרונים אשר נטו קו לבאר דבריהם ופרטי ההלכות היוצאים מהם.

קולמוסים רבים נשתברו ועוד ישברו לבאר הלכה זו על מקורותיה, ובהנוגע אלינו - הרי נוספה ה"מסורה בפי חסידי חב"ד, הוראה מרבתינו נשיאנו, כמדומה לי עד לרבינו הזקן"¹⁵⁵ שקביעת המזווה בפתחי הבית היא רק על פי "היכר ציר" מלבד בפתח הראשי (כדלהלן), וגם בה שקלו וטרו רבים וטובים, לברר מקחם של צדיקים, למען ידעו דורותיכם את המעשה אשר יעשון, להבין פתחי הלכות הפתחים, וכשעומדים לנגד עינינו דברי כ"ק אדמו"ר¹⁵⁶, אשר "מובן שהתיקון בזה נכנס גם כן בכלל בדיקת המזוזות", חובה עלינו לברר הלכה זו ולקיימה כתיקונה, ולכן באנו במאמר זה לפרט ולבאר תמצית הדברים הלכה ערוכה בטעמה בהתאם להשגתנו בעזהשי"ת, לתועלת הרבים ההולכים לאור פסקי רבותינו נשיאנו.

¹⁵⁵ לשון כ"ק אדמו"ר באגרות קודש חיי"ט ע"י שכה.

¹⁵⁶ אגרות קודש חיי"ד ע"י תקלו.

קביעת המזוזה בימין הנכנס

דרך ביאתך < חכמינו¹⁵⁷ למדו מהפסוק¹⁵⁸ "על מזוזות ביתך", שקביעת המזוזה צריכה להיות ב"דרך ביאתך" והוא בצד ימין, שכן כשהאדם נכנס לפתח הוא עוקר בתחילה את רגל ימין, ולכן גם המזוזה צריכה להיות קבועה לימין דרך ביאתו, ואם קבעה בשמאל – פסולה, וצריך להסירה ולקובעה שנית בברכה¹⁵⁹.

איטר < מאחר שהמזוזה נועדה לשמירה על כל בני הבית והיא חובת הבית, הרי שהימין נקבע באופן אובייקטיבי – על פי הבית ולא על פי הדיירים בו, לכך גם איטר יד ורגל קובע את המזוזה בימין כל אדם¹⁶⁰, גם במקרה בו כל בני הבית איטרים או שהאיטר גר בו לבדו¹⁶¹.

מהו "ימין" ומהו "נכנס"

גם אם נקל להבין מהו ה"ימין", הרי בשעה שאנו צריכים לקבוע מהו "ימין הנכנס", המלאכה מורכבת יותר; שכן בעוד פתח הכניסה הראשי בבית ברור שמשמש לכניסה מרשות הרבים אל הבית ובכל מצב שהוא נקבע בו בצד ימין של הנכנס אל הבית¹⁶², הרי שבתוך הבית, בפרט כיום, שכל דירה בנויה מכמה חדרים פנימיים, לא ברור מה נחשב לכניסה ומה נחשב ליציאה, שכן כל פתח בין חדר לחדר או בין מסדרון לחדרים, כשם שמשמש כניסה לחדר כך משמש גם יציאה מחדר, ויש לקבוע כללים שעל פיהם נדע האם שימוש הוא לכניסה או ליציאה.

כמו כן יש לדון, בבתים שיש בהם כמה כניסות מהרחוב או מהחצר, אזי מתעורר ספק היכן לקבוע את המזוזה בפתחים אלו, מה נחשב לכניסה ראשית או לכניסה צדדית.

¹⁵⁷ מנחות לד, א.

¹⁵⁸ דברים יא, כ.

¹⁵⁹ שו"ע סי' רפט סוס"ב.

¹⁶⁰ מרדכי הלכות קטנות סי' תתקסב. רמ"א שם. שו"ד שם סק"ה.

¹⁶¹ שו"ד שם, דלא כהט"ז שם סק"ג. וכן פסקו בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' עט. שו"ת לבושי מרדכי חיו"ד סי'

יא. שלחן גבוה סי' רפט סק"י. בירור הלכה סי' רפט ע' שלה.

¹⁶² אבל ראה לקמן הע"י 182.

הגדרת 'ימין הנכנס' בספרי הפוסקים

כדי לבאר את מנהג חב"ד בזה, נקדים ונבאר תחילה את ההלכה כפי שלמדה רוב הפוסקים ואחר נעמוד על השינויים בין מנהגו למנהג שאר העולם ;

ואכן, בספרי הפוסקים נקבעו כמה מדדים שבאמצעותם ניתן להגדיר את מהותו של הפתח, ובכך נוכל לדעת מהו "ימין הנכנס" בהם, זאת לפי סדר העדיפויות דלהלן¹⁶³ :

פתח שבין חדר החייב במזוזה לחדר הפטור ממזוזה מן הדין, או שחיובו נובע רק מחמת שהוא כניסה לחדר אחר - קובעים בימין הנכנס לחדר החייב במזוזה מן הדין¹⁶⁴. ויש אומרים שכן הדין גם בין שני חדרים שהאחד מהם חייב במזוזה בוודאות והשני יש ספק בחיובו¹⁶⁵.

חדר פנימי – אם יש כמה חדרים זה לפניו מזה והם שווים בחיובם, ברור שפתח החדר הפנימי ביותר עשוי לכניסה מהחדר החיצוני אל החדר הפנימי וקובעים בימין הנכנס אל החדר הפנימי ולא מתחשבים במדדים אחרים¹⁶⁶. וכן בכל חדר שיש לו רק כניסה אחת ואין לו פתח נוסף לחצר או לרחוב, ברור שפתחו משמש רק ככניסה אליו וקובעים בימין הכניסה¹⁶⁷.

אולם פתח שבין שני מקומות חיוב ושניהם פתוחים לרשות הרבים, שלא שייכים בהם הכללים דלעיל, אזי קובעים את ימין הנכנס על פי המדדים דלהלן ובסדר העדיפויות הבא :

---

¹⁶³ בהבא לקמן – ראה בהרחבה חובת הדר פ"ח ח"א. שערי המזוזה פ"ג. קובץ אור ישראל ג' ע"י קא ואילך. ושי"ב.

¹⁶⁴ ראה רעק"א סי' רפו סי"ג. דעת קדושים שם סק"ח וסק"יט. שו"ת בנין ציון ח"א סי' צט. חובת הדר פ"ה סי"ד ופ"ח סי"ב. ושי"ב. וראה עוד בהרחבה בהמצויין בשערי המזוזה פ"ג הע' נ. אמנם דעת שו"ת מהרי"ל סי' צד והט"ז סי' רפט סק"ד, שגם בחדרים קטנים הפתוחים לחדרים גדולים הולכים בהם אחר היכר ציר [וכך מנהגו, כדלהלן בפנים], אך רבו החולקים עליהם, כמצויין בשערי המזוזה שם. וראה להלן הע' 172 מש"כ בזה.

¹⁶⁵ ראה דעת קדושים שם סק"ח. שערי המזוזה שם הע' נא ובהמצויין לעיל בהערה הקודמת.

¹⁶⁶ ב"י סי' רפט בביאור דברי המרדכי ה"ל קטנות סי' תתקסא. שו"ת מהרי"ל שם. ט"ז שם. דרך החיים, דין מקום קביעות המזוזה בפתח סי"ה. יד הקטנה פ"ג סי"ח. בן איש חי שנה שניה פי' תבוא סי"ו.

¹⁶⁷ ראה יד הקטנה שם סי"ז. גידולי הקודש סי' רפט סק"ג (בביאור הא'), לפי ביאורם בדברי המרדכי הנו'. דעת קדושים סי' רפו סק"יט.

א) **רוב כניסות** – בפתח שבין שני חדרים או בפרוזדור שבין שני חדרים, קובעים על פי רוב הכניסות, כלומר, הצד שבדרך כלל נכנסים ויוצאים בו יותר, וקובעים את המזוזה בימין הנכנס אליו¹⁶⁸.

ב) **עיקר תשמישו** – בפתח שבין שני חדרים, תיקבע המזוזה בימין הנכנס לחדר ששימושו עיקרי יותר, וכגון שחדר אחד משמש לאכילה או לשינה ואילו החדר השני משמש כמחסן וכיו"ב¹⁶⁹.

ג) **היכר ציר** – בפתח שבו לא ניתן לקבוע מהו ימין הנכנס לפי המדדים הנזכרים, הרי שמחמת הספק קובעים לפי 'היכר ציר'¹⁷⁰, כלומר, לפי כיוון פתיחת הדלת, שבדרך כלל האדם נכנס אל החדר בכיוון פתיחת הדלת, כך שעיקר הכניסה היא לחדר שהדלת נפתחת לתוכו וקובעים את המזוזה בימין הכניסה לשם¹⁷¹.

ויש חולקים וסבורים ש'היכר ציר' קודם בסדר העדיפויות ל'עיקר תשמישו'¹⁷².

¹⁶⁸ שו"ת יוסף אומץ להחיד"א סי' כט. בית מאיר סי' רפט סק"ג בשם הגאון מגלוגא. מנחת פתים סי' רפט סק"ג. גדולי הקודש שם בביאור ה' בדעת המרכזי.

¹⁶⁹ ראה ב"י שם. ש"ך שם סק"ג בשם הלבוש. בית מאיר שם בפי' דברי המרכזי הנז'.

¹⁷⁰ ראה מנחות לג, א ובפרש"י שם. טוש"ע סי' רפט ס"ג.

¹⁷¹ כפירוש השאלית יעב"ץ ח"א סי' ע, ואחרונים נוספים – צוינו בחובת הדר פ"ח סק"י. ובכ"מ.

¹⁷² מהרי"ל וט"ז שבהע' 164, כפי הנראה מדבריהם שבפתח שבין בית לחצר אזלינן נמי בתר היכר ציר, למרות שברור הוא שעיקר התשמיש הוא בבית יותר מן החצר – ראה בהמצויין בקובץ אור ישראל שם ע"ק. וע"ע לעיל

הע' 164.

אמנם נראה לענ"ד, דגם לדעתם יש חשיבות לחדר העיקרי, כאשר מוכח בסוגיית הגמ' במנחות (לג): אודות בית שער הפתוח לגינה ולקיסטוניות, שקיסטוניות הם חדרים קטנים העשויים לשומר הגינה (נימוק"י שם ו, א מדפי הרי"ף ד"ה עיקר גינה) וחייבים במזוזה משום שנחשבים לבית דירה, ואילו הגינה כשלעצמה פטורה מחמזוזה, וההיכר ציר הוא מהקיסטוניות לגינה, נחלקו חכמים ור' יוסי אם הפתח חייב במזוזה, דלר"י הקיסטוניות לעולם עיקר וחייב במזוזה, וחכמים סוברים שהגינה גם נחשבת עיקר וכיון שההיכר ציר כלפיה פטור הפתח ממזוזה. ופירש רש"י שם בשיטת ר"י, דהגם שבדרך כלל במזוזה הלך אחר היכר ציר, אבל במקרה זה שהקיסטוניות חייבת במזוזה והגינה פטורה, ברור שהקיסטוניות עיקר ולכן חייב במזוזה אע"פ שההיכר ציר הוא כלפי הגינה. ע"ש. והנה ודאי לא יחלוק המהרי"ל על סוגיא דגמ', והרי משמע כאן שעיקר תשמיש גובר על היכר ציר [וראה מ"ש בזה בקובץ הני"ל הע' 22].

אלא אי י"ל, דגם לדעת מהרי"ל עיקר חשוב, אלא שבתוך החדרים הפנימיים והחייבים במזוזה [מכל סיבה שהיא, גם אם חייב מצד שהוא פתוח לחדר גדול וכדו', כדלעיל הע' 164. וש"נ] - כולם נחשבים עיקר ואין האחד עדיף על חבירו, שלכן צריכים לילך אחר היכר ציר. אכן, דעת החולקים היא, שאכן יש הבדל בין החדרים לפי רמת השימוש בהם, ובחדרים שאינם שווים לא נלך בהם אחר היכר ציר. והרחבת בזה במק"א.

ביאור מנהג חב"ד בענין 'היכר ציר'

אכן, למנהג חב"ד, כפי הוראת רבותינו נשיאינו, אין מתחשבים בסדר העדיפויות דלעיל, אלא לעולם הולכים אחר היכר ציר, למעט הכניסה הראשית, בה קובעים לעולם בימין הנכנס¹⁷³.

במחשבה ראשונה, תמוה כיצד ניתן להתחשב בכל חדרי הבית לפי היכר ציר, בעוד בפוסקים הוא מובא כעדיפות אחרונה, בשל ההבנה שקביעת המזוזה לפי היכר ציר היא כ'ברירת מחדל' במקום שלא ניתן לקבוע מהו ימין הנכנס על פי סדר עדיפויות הגיוני, כמו רוב כניסות או עיקר תשמיש, אבל כאשר יש לנו מדדים אחרים הגיוניים יותר לקבוע מהו ימין הנכנס, מדוע נלך לפי היכר ציר.

השאלה מתחזקת עוד יותר בחדר פנימי, שהכניסה אליו היא אחת, מהחדר החיצוני אל הפנימי, וברור שימין הנכנס נקבע לפי הכניסה לחדר זה. אולם למנהגנו, לו היתה הדלת נפתחת לכיוון החדר החיצוני – היה עלינו לקבוע בימין הנכנס לחדר החיצוני, למרות שלא ניתן להיכנס מהחדר הפנימי אל החיצוני והכניסה היחידה היא מהחיצוני אל הפנימי, ואכן לדעת רוב הפוסקים דלעיל אין מתחשבים בפתח זה בהיכר ציר.

על כך ענו רבותינו תשובה מפתיעה משהו - "יכנס דרך החלון"¹⁷⁴ או ש"יטפס דרך הגג"¹⁷⁵, ועל השאלה מה עושים כשמדובר בחלון גבוה מאוד, השיבו שניתן לסמוך סולם¹⁷⁶. והתמיהה מתבקשת: כיצד ניתן לקבוע את הכניסה אל החדר על פי אפשרות רחוקה שכזו?

אולם נראה כי הנהגה זו מבוססת על הגדרת היכר ציר באופן שונה ממה שמקובל לחשוב;

בעוד שלדעת פוסקים רבים היכר ציר הוא מדד לקביעת "ימין הנכנס", מה נחשב לכניסה ול"דרך ביאתך", שעל פי סברא זו אכן קשה לומר שבמקום

¹⁷³ ספר המנהגים ע' 81. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חיי"ב ע' תטז. ע' תכד. ע' תלו. חיי"ט ע' שכה ואילך. ובכ"מ. וראה להלן בדבר מקור שיטה זו בפוסקים.

¹⁷⁴ אגרות קודש חיי"ב ע' תכד.

¹⁷⁵ אגרות קודש חיי"ט ע' שכו.

¹⁷⁶ בשם כ"ק אדמו"ר הרש"יב - מכתב הרב זלמן שמעון דבורקין ע"ה, הובא בשלחן מנחם יו"ד סי' קלט הע' ו (ח"ה ע' רכב).

שברור לנו שהכניסה איננה מתאימה להיכר ציר, כבחדר פנימי שדלתו נפתחת לכיוון החדר החיצוני, לא נתחשב בהיכר ציר, והיו שסברו שראשית עלינו לברר מה היא "דרך ביאתך" על פי פרמטרים אחרים, של רוב כניסות או עיקר תשמיש, ורק בלית ברירה לקבוע על פי היכר ציר,

- הרי שלשיטת רבותינו היכר ציר אינו בא כדי לקבוע מהו "ימין הנכנס", אלא לקבוע משהו ראשוני יותר - **לאיזה חדר מתייחס הפתח**, מה שנדרש בעיקר בפתח בין חדר החייב במזווה לחדר הפטור במזווה, שעל פי היכר ציר ניתן לקבוע לאיזה חדר הפתח מתייחס ועל פי זה לדעת האם חובה לקבוע מזווה בפתח זה, וכפועל יוצא, לאחר שנקבע לאיזה חדר מתייחס הפתח - או אז קובעים בימין הנכנס אליו, ואם קבע בשמאל הנכנס - פסולה.

ולכן, גם בבואנו לדון בחדר פנימי, באם ההיכר ציר הוא לכיוון החדר החיצוני, ברור לנו (לשיטה זו) שהפתח מתייחס לחדר החיצוני ולא לפנימי, כך שחובה עלינו לקבוע בימין הנכנס אליו ולא בימין הנכנס אל החדר הפנימי, ועל השאלה מהיכן יכנס - די לנו באפשרות תיאורטית של כניסה, כמו כניסה מהחלון או מהגג, הגם שהיא אפשרות רחוקה¹⁷⁷.

¹⁷⁷ יש לי בזה אריכות דברים, אולם כאן אומר בקצרה: באגרות קודש חייב שם כותב כ"ק אדמו"ר שמנהגו הוא "כדעת ראשונים בזה", וכבר דנו רבים לאיזו שיטת בראשונים נתכוון, בעוד שלדעת רוב הראשונים מתחשבים גם ברוב כניסות ועיקר תשמיש וכן בחדר פנימי אין מתחשבים בהיכר ציר, וכפי שצויינו חלקם לעיל. אכן נראה כי יסוד הדברים הוא בשיטת הרמב"ם שכתב (הלי מזווה פ"ו הי"א) וז"ל: "פתח שבין שני בתים - הולכין אחר הציר של דלת, מקום שהציר נראה עמו שם קובעים המזווה", מבואר מדבריו שבכל פתח שבתוך הבית הולכים לפי היכר ציר גם אם אין כניסה לחדרים מרשות הרבים, כפשוטו לשון הגמ' במנחות (גל) וטושו"ע שם, אלא גם בחדר פנימי הולכים אחר היכר ציר.

וראה בקובץ יגדיל תורה (נ"י, גלי סד ע' קפב ואילך), שהעיר בסדר דברי הרמב"ם, שרק בהלכה שלאח"ז (הי"ב) כתב: "היכן קובעים את המזווה... וצריך לקבועה על ימין הנכנס לבית" כו', וצ"ע, דאחר שכתב דין היכר ציר שעל פיו קובעים את המזווה מהו ששואל היכן קובעים את המזווה והיה לו להפוך סדר ההלכות, וכפי סדר ההלכות בטור ובשו"ע, אלא נקודת הביאור בזה היא כמבואר בפנים בארוכה, שלשיטת הרמב"ם היכר ציר אינו בא לברר מהו ימין הנכנס אלא לברר את הטעון בירור ראשונה - לאיזה חדר מתייחס הפתח. וזאת אכן מבררים לפי היכר ציר בלבד. עיי"ש [ובמק"א הערת על חלק ממהלך דבריו שם, ואכ"מ, אמנם נראה שכך הוא עיקרון של דברים. ושו"ר שבעי"ז כתב גם בנתיבים בשדה השליחות פ"ז הע' 1. ע"ש].

ויש להביא לזה ראייה מדין קיטוניות הג"ל הע' 172, שם רואים שהדין סביב היכר ציר הוא להיכן מתייחס הפתח, לבית או לגינה, ולפ"ז נקבע אם הוא חייב או פטור ממזווה.

ולחצי דכשיטת הרמב"ם כ"ה גם שיטת רש"י בעירובין (סח) ד"ה פנו ליה מאני: "היו בביתו חדרים פנימיים שאינן פתוחין לחצר והן לצניעות והנשים יושבות שם ובי גברי הוי פתוח לחצר", דמשמע שאף אם אין החדרים פתוחים לה"ר יש לקבוע בהם המזווה לפי היכר ציר (ראה בזה קובץ הערות וביאורים גלי תתע"ז ע' 78 וגלי תתע"ז ע' 151). כך נדדיקת שפיר בדברי המרדכי הנ"ל שהביאו ב"י הרי שהדין סובב לאיזה חדר מתייחס הפתח. ואחר הדברים האלה יתכן שיש לפרש כן גם בדברי הטושו"ע [אף שסדר דבריהם דלא כהרמב"ם, כנ"ל, אך מ"מ סתמו דבריהם בענין היכר ציר, ואכ"מ] שאחר שמבררים מהו החדר שאלי מתייחס הפתח יודעים מהו ימין הנכנס. והרובתי הדברים במק"א.

לפי זה מובן מדוע בכניסה הראשית אל הבית אין מתחשבים בהיכר ציר וקובעים בימין הנכנס, שכן בכניסה הראשית ברור שהפתח מתייחס אל הבית החייב במזוזה ולא אל רשות הרבים או לחצר שלפני הבית הפטורה מהמזוזה, ולכן קובעים לעולם בימין הנכנס אל הבית¹⁷⁸.

ההנהגה הנכונה בפתחי הבית

לאחר שנתבארו הכללים והגדרות נפרט את הדברים כפי שהם משתקפים הלכה למעשה בפתחי הבית :

פתח שאין בו היכר ציר < פתח שאין בו היכר ציר, כגון בפתח שאין בו דלת, הולכים אנו אחר סדר העדיפויות המובא לעיל מספרי הפוסקים, ונחזור על כך בקצרה : א) בשני חדרים שאין חיובם שווה – קובעים בימין הנכנס לחדר החייב במזוזה בוודאות. ב) בשני חדרים שחיובם שווה אך אחד מהם הוא חדר פנימי שאין לו כניסה נוספת מבחוץ – קובעים בימין הנכנס אליו. ג) בשני חדרים שחיובם שווה ולשניהם יש פתח לרשות הרבים – הולכים בימין הנכנס לפתח שבו רוב כניסות. ד) כשאי אפשר לקבוע לפי רוב כניסות – קובעים בימין הנכנס לחדר שבו הוא עיקר התשמיש¹⁷⁹.

ועתה נבאר דין שאר הפתחים שיש בהם דלת, האם למנהגנו הולכים בהם בכל מקום לפי היכר ציר ולא מתחשבים כלל בסדר העדיפויות הנ"ל :

דלת הזזה < פתח שיש בו דלת הזזה, למרות שאין דלת שנפתחת לכיוון מסוים, קובעים את המזוזה בימין הנכנס לחדר בו קבועה המסילה, שכן קביעות המסילה בו מורה שהפתח מתייחס לחדר זה, ולכן יש לקבוע את המזוזה בימין הנכנס אליו¹⁸⁰.

¹⁷⁸ וכן נלמד מהדין דקטוניות דלעיל, כני"ל בארוכה בהע' 172. ולפי"ז מובן גם מה שכתב הרמב"ם שם קודם האי הילכתא דהיכר ציר (הי"א) : "פתח שבין בית המדרש או בית הכנסת לביתו, אם רגיל לצאת ולבוא באותו הפתח – חייב במזוזה". ולכאורה צ"ע, שמיד לאחמ"כ כותב שלעולם הולכים אחר היכר ציר, ואם כן גם כאן היה לו לקבוע לפי היכר ציר. אולם לדברינו מיושב, שבמקום שאין חיוב החדרים שווה אין הולכים אחר היכר ציר, כבדין קטוניות, וקובעים לפי מדד אחר, שלדברי הרמב"ם במקרה זה נמדד לפי רוב כניסות. ודו"ק.

¹⁷⁹ וראה נתיבים בשדה השליחות פי"ז ס"ח ובהערה שם.
¹⁸⁰ ראה שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' ע. חובת הדר פי"ח סק"א, ודלא כהחולקים בזה, וכפי הטעם המבואר בפנים. וכ"כ בנתיבים בשדה השליחות שם סו"ה ע"1.

אבל אם הדלת נכנסת לתוך עובי הקיר ואין הכרע לאיזה חדר היא שייכת – אין הולכים בזה אחר היכר ציר וקובעים לפי סדר העדיפויות המובא בפרוסקים הנזכר לעיל¹⁸¹.

הדלת הראשית < בפתח הראשי הפונה לרשות הרבים אין מתחשבים בו בהיכר ציר וקובעים לעולם בימין הנכנס אל הבית¹⁸².

כניסה צדדית < בכניסה צדדית אל הבית, אם היא פונה לרשות הרבים כמו הכניסה הראשית – אין להתחשב בהיכר ציר ויש לקבוע את המזווה לפי ימין הנכנס, כמו בדלת הראשית. אולם בכניסה מחצר פרטית או מחנייה שיש לה גם פתח לרשות הרבים – יש לקבוע לפי היכר ציר¹⁸³.

אמנם אם דלת זו משמשת גם כדלת ראשית (נוספת), ודרכו של אדם להיכנס ממנה תדיר אל הבית, כגון כאשר מגיע עם רכבו ונכנס אל הבית מדלת החנייה – אזי אין להתחשב בהיכר ציר ולקבוע את המזווה בימין הנכנס אל הבית, כמו בדלת הראשית¹⁸⁴.

פתח הנפתח למקום פטור או ספק < פתח שבין שני חדרים שאין חיובם במזווה שווה, והדלת נפתחת לכיוון החדר הפטור ממזווה או שיש ספק בחיובו – מכל מקום קובעים את המזווה לפי היכר ציר וקובעה בימין הנכנס לחדר הפטור או הספק¹⁸⁵.

כניסה למרפסת < בפתח מרפסת המוקפת במחיצות, גם כשאין לה גג – קובעים את המזווה לפי היכר ציר, כך שאם ההיכר ציר הוא לכיוון הבית

¹⁸¹ ראה מזווות ביתך ס"י רפט שעה"צ סקמ"ג. שערי המזווה פי"ג הע"ג.

¹⁸² כמבואר בספר המנהגים שם. וראה לעיל הע"י 178.

אבל ראה בקונטרס זהיר טפי – מזווה, להרב אברהם חיים זילבר שי', צפת תשע"ג, אות ה בשם מו"ר הגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה, שבאם הפתח הראשי של הבית הוא פתח הפטור ממזווה, ואילו הפתח השני הוא חייב במזווה – נמצא שהפתח השני הוא עיקר הכניסה ויש לקבוע בו מזווה מימין הנכנס אל הבית, גם אם קבעו מזווה נוספת בפתח הראשי הפטור. ולמד כן מלשון הרב יעקב לנדא ע"ה במכתבו, ש"מחוץ לדלת הראשונה **החייבת במזווה**, צריכים להתחשב רק עם היכר ציר". אכן, מפשטות הלשון בספר המנהגים ובאגרות קודש לא משמע לחלק כן.

¹⁸³ באגרות קודש חייב ע"י תכד מפורש שהמנהג לילך לעולם אחר היכר ציר הוא "מלבד דלת היוצאת לחצר או לרשות הרבים", שאז אין מתחשבים בהיכר ציר. אך מאידך, בלקוטי שיחות חכ"ד ע"י 374 הובא מענה כ"ק אדמו"ר שייש להתחשב בהכניסה צדדית בהיכר ציר". ורבים נתחבטו ביישוב הסתירה לכאורה בין ההוראות החילוקי שבפנים הוא מנתיבים בשדה השליחות פי"ז ס"ד ובהערות שם. וראה יישובים נוספים בקונטרס זהיר טפי אות ד. ושי"ג. וראה עוד להלן בפנים.

¹⁸⁴ כן שמעת בישם מו"ר הגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה.

¹⁸⁵ כדלעיל סוה"ע 164. וראה עוד קונטרס זהיר טפי אות ה. ושי"ג.

קובעים בימין הנכנס מהמרפסת לבית גם אם אין לה כניסה נוספת מרשות הרבים או מהחצר, ומאידך, באם ההיכר ציר הוא לכיוון המרפסת - קובעים בימין הנכנס מהבית למרפסת, גם אם אין בה רוחב ד' אמות על ד' אמות¹⁸⁶.

חדר פנימי ללא חלון < חדר פנימי שאין לו שום כניסה מרשות הרבים, גם לא דרך חלון – נתחבטו רבני חב"ד האם גם במקרה זה יש להתחשב בהיכר ציר, או שמא מאחר שאין אפשרות כניסה אל החדר מבחוץ, אפילו לא תיאורטית¹⁸⁷ - אין להתחשב בו לפי היכר ציר¹⁸⁸, וגם מדברי כ"ק אדמו"ר אין הכרעה ברורה בנושא¹⁸⁹.

אכן, למעשה, נראה כי מוטב שלא לילך בזה אחר היכר ציר, שכן הגם שעל פי היכר ציר אנו יודעים לאיזה חדר מתייחס הפתח, הרי באם ההיכר ציר הוא לכיוון החדר החיצוני, קשה לקבוע בימין הכניסה אליו ולקרוא לזה "ימין הנכנס", ובפרט לדברינו לעיל שההלכה לקבוע בימין הנכנס היא

¹⁸⁶ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חי"ט ע' שכו, ושם בשם כ"ק אדמו"ר הרשב"י ושכן היה בדירתו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

ולכאורה, מאחר שמדברים על אפשרות תיאורטית של כניסה מהגג או ע"י סולם וכדו', אין לחלק בגובה המרפסת, ולומר שבקומות הסמוכות לקרקע או אל הגג, דוקא בהם נקרא שיכול להיכנס מהמרפסת לבית, אלא לא פלוג וכסתימת לשון רבותינו בזה.

¹⁸⁷ וה"ה באם יש חלון אך יש עליו סורגים קבועים ואי אפשר להיכנס דרכו (ראה שיעורי הלכה למעשה שבהערה הבאה).

¹⁸⁸ דעת הרב יעקב לנדא ע"ה היתה שבכל אופן הולכים אחר היכר ציר, גם אם מדובר בחדר פנימי ללא חלון, וכל מה שאמר כ"ק אדמו"ר הרשב"י ש"אפשר להיכנס מהגג" היה רק בדרך דחייה בלבד, אך באמת גם בלא שתהיה שום אפשרות כניסה נוספת אל החדר יש לקבוע ע"פ היכר ציר. וכך גם נהג למעשה שקבע מזווה בביתו לחדר בלי חלון לפי היכר ציר (ראה קובץ הערות וביאורים גל' תתע"ט ע' 61 ובהע' 33. נתיבים בשדה השליחות פ"ז סו"ז ובהע' 8). וכך דעת כמה מרבני חב"ד בזמננו (ראה בהרחבה הערות וביאורים שם ע' 56 ואילך). אכן דעת רבני חב"ד אחרים (ראה שיעורי הלכה למעשה, להרב שלום דובער לוין שי, חיו"ד סי' כז סוף אות ב ואילך (וראה שם הראיה מדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ)). נתיבים בשדה השליחות שם. ועוד) שבחדר שאין בו חלון הולכים לפי ימין הנכנס אליו ולא לפי היכר ציר. ושמעתי מידידי הרב מיכאל שלמה אבישיד שי, שאף דעתו כן ושכן קיבל גם מהרב הלל פוזנענר ע"ה. וראה בהרחבה בקובץ הערות וביאורים שם. קונטרס זהיר טפי אות ג. ושי"נ. והרחבתי עוד בזה במקו"א.

¹⁸⁹ הנה בספר המנהגים נכתב בפשטות שלעולם הולכים אחר היכר ציר מבלי לחלק אם יש בחדר חלון או לא, וכן משמע משאר המכתבים בהם הוזכר מנהג זה בפשטות. אולם בכ"כ אגרות אחרות הובא ששאלו לרבותינו נשיאנו מהיכן יכנסו לחדר הפנימי והשיבו שיכנסו דרך החלון או דרך הגג, משמע שבאין חלון אין הולכים לפי היכר ציר. וראה גם שיעורי הלכה למעשה שם, שהביא שהרב זלמן שמעון דווארקיין ע"ה שאל כן מכ"ק אדמו"ר (והובא מכתבו בכפר חב"ד גל' 743 ע' 13. וראה גם קובץ רז"ש ע' 56), והבין מכך שבכ"ה אין הולכים אחר היכר ציר, ובמענה אליו לא השיב כ"ק אדמו"ר לשאלה זו, ומשמע שקיבל דבריו בזה. כן הובא בספרים הנ"ל שבחג הפסח תשכ"ד ביקר אדמו"ר בחדר האוכל של תלמידי הישיבה קודם היסודי וכשראה שהמזווה שבתוכו שבין אולם האוכל והמטבח נקבעה בימין הכניסה למטבח, ולא כפי שהיה צריך להיות בהתאם להיכר ציר, שאל: "האם אין חלון במטבח?", משמע שהדבר תלי בהימצאות החלון. וראה מ"ש בזה בנתיבים בשדה השליחות ובהערות וביאורים שם. ועוד. עכ"פ אין הכרעה ברורה מדברי כ"ק אדמו"ר בנושא.

כולל תורה שלמה

הלכה נפרדת מדין היכר ציר, אם כי הקובע גם בחדר זה לפי היכר ציר – יש לו על מי לסמוך¹⁹⁰.

הוא הדין ביציאה לחצר הסגורה באופן שאי אפשר להיכנס אליה כי אם דרך הבית, שיש לקבוע את המזווה בימין הכניסה לחצר ואין מתחשבים בהיכר ציר¹⁹¹.

---

¹⁹⁰ כמובא בהערות קודמות שכמה מרבני חב"ד הכריעו כשיטה זו, ובפרט להמבואר בפנים בדרך אפשר טעם הדבר.

ויש להוסיף, שהלשון במכתבו של הרב לנדא ע"ה בשם כ"ק אדמו"ר מהר"ש: "וואס ארט דאס מיך, זאל ער שפרינגען דורך פענסטער [= מה זה נוגע לי [כיצד יכנסו], שיקפצו דרך החלון], שמלשון זו אכן נראה שמענה זה היה לדחויי בעלמא, אך באמת גם ללא חלון הולכים אחר היכר ציר. כמו כן, יש שביארו שיטה זו כקבלה מרבוינו, שאמנם צריכים למצוא לה מקור אך מ"מ כך הוא המנהג, ויש שאף מצאו להנהגה זו טעם ע"פ קבלה. אמנם ממכתב כ"ק אדמו"ר נראה שיש כאן הסבר הלכתי ומענה אמיתי לטענה מהיכן יכנסו, שכן כ"ק אדמו"ר ציין שהוראה זו היא "כדעת ראשונים בזה" (ראה לעיל הע' 177), שהעיקר הוא לילך לעולם לפי היכר ציר, ולכן הוצרכו רבותינו ליישב מנהג זה עם הכלל דבעינן "דרך ביאתך" ולקבוע את המזווה בימין הנכנס, ולכן אמרו שגם האפשרות התיאורטית להיכנס בדרך כל שהיא אל החדר דרך החלון או הגג נחשבת לכניסה לענין זה, כאשר העיקר הוא היכר ציר, כנ"ל בפנים בארוכה. ודו"ק [נראה עוד בהגדרת החלון כפתח מבחינה הלכתית בקובץ הערות וביאורים שם ע' 60 ואילך. ושי"נ].

ועוד ועיקר, שגם אם נאמר שלמרות הכל מידי ספיקא לא נפקא, ויתכן שההבנה הנכונה במנהג זה היא לילך לעולם אחר היכר ציר גם כשאין חלון, הרי שהעושה כפי המבואר בפנים ואינו קובע בחדר ללא חלון לפי היכר ציר – אכתי קיים דעת שאר הפוסקים בזה, בעוד שההולך לפי היכר ציר גם בזה, הנה באם אכן המנהג הוא שאין לילך בזה אחר היכר ציר – נמצא שלא הלך לא לפי המנהג ולא לפי דעת שאר הפוסקים, ולכן כאשר המנהג רופף הוא בידך ואינו מוכרע לך אחר הכרעת הפוסקים בזה. ויש עוד להאריך בזה. ואכ"מ.

¹⁹¹ ראה נתביבם בשדה השליחות שם ס"ח. אבל ראה קונטרס זהיר טפי שם אות ד, שדעת הרב משה יהודה לייב לנדא שליט"א לקבוע בכ"ה"ג מימין הכניסה לבית.